

อิทัปปัจจยตา ในฐานะธรรมทั้งปวง หรือ ทุกสิ่งรอบตัวเรา

— ๖ —

เสาร์ที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

ท่านสาธุชนผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย !

การบรรยายเรื่องอิทัปปัจจยตา ในอันดับที่ ๖ นี้
จะได้อธิบายโดยหัวข้อว่า **อิทัปปัจจยตา ในฐานะธรรมทั้งปวง
หรือทุกสิ่งรอบตัวเรา** ดังที่ท่านทั้งหลายก็ทราบกันอยู่แล้ว
อย่างดีแล้ว. เกี่ยวกับเรื่องนี้ อยากจะชักชวนความเข้าใจกัน
ทุกๆ คราว ที่มีการบรรยายนี้ว่า อาตมามีความประสงค์อย่างยิ่ง
ที่จะให้พวกเราพุทธบริษัททั้งหมด กันเคยกันกับคำว่า “อิทัป-
ปัจจยตา” โดยเหตุที่เป็นคำสำคัญที่สุด ในพระพุทธศาสนา
ในฐานะที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา; แต่แล้วกลับไม่มีใครเอามาพูด ไม่มีใครได้อธิ
บายเจียบอยู่ในพระไตรปิฎก เป็นที่น่าสลดสังเวช. จึงขอชักชวนท่านทั้งหลาย

ให้ร่วมมือกัน ทำให้สิ่งนี้ออกมาสู่การพุดจา เป็นประจำวันของพวกเรา. แม้ว่า
จะยากลำบากบ้าง แต่ก็ไม่ใช่หืดวิสัย. ถ้าเอามาพุดกันอยู่บ่อยๆ ก็ย่อมจะได้ยินได้ฟัง
จนเป็นคำธรรมดา แล้วก็เข้าใจกันได้ง่ายขึ้นในที่สุด.

ขอให้สังเกตดูว่า ในพระสูตรสั้น ๆ สูตรนี้ ที่พระภิกษุสงฆ์นำมาสาธยาย
ใช้เวลา ๔๐ นาที มีคำว่า อิทัปปัจจยาถึง ๒๒ ครั้ง แล้วก็มีคำที่สำคัญ คือสรุปล
สั้นยิ่งขึ้นไปอีก คือคำว่า **คตตา** ถึง ๑๑ ครั้ง และคำว่า **อวิคตตา อนัญญคตา**
เป็นต้น อีก ๑๑ ครั้ง. คำเหล่านี้มีความหมายเนื่องถึงกันไปหมด เรียกว่าเป็นเรื่อง
เดียวกัน แม้ว่าตัวพยัญชนะนั้นมันจะต่างกันบ้าง.

อิทัปปัจจยา แปลว่า *ความที่เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ ย่อม
เกิดขึ้น*; **คตตา** หมายความว่า *ความเป็นอย่างนั้น* ก็คือความที่มันต้องเป็น
อย่างนั้น มันไม่เป็นอย่างอื่นไปได้ คือต้องเป็นว่า เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย,
สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น. และถือว่าเป็น **ธัมมัญญิตตา** คือความตั้งอยู่แห่งธรรมดา; และ
เป็น **ธัมมนิยามตา** เป็นกฎตายตัวของธรรมดา เราควรจะชินกันกับถ้อยคำเหล่านี้
ซึ่งมีอยู่เพียงไม่กี่คำ ให้สมกับที่ว่าเป็นพุทธบริษัทในพระพุทธศาสนา.

คำว่า อิทัปปัจจยา นั้น เล็งถึงปฏิจสุมุปาบท พระพุทธองค์ตรัส
เรียกปฏิจสุมุปาบท ว่า อิทัปปัจจยา. ปฏิจสุมุปาบท คือสิ่งที่อาศัยกันและกัน
แล้วเกิดขึ้น ๆ ก็คือ อิทัปปัจจยา คือเพราะความที่เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้ ๆ
จึงเกิดขึ้น. นี่เป็นหัวใจทั้งหมดของพระพุทธศาสนา.

แม้ว่าเราจะกล่าวกันว่า หัวใจของพุทธศาสนา มีอยู่อย่างนั้น มีอยู่
อย่างนี้ มีอยู่อย่างโน้น ทั้งหลายสิบอย่าง แต่มันมาสรุปความรวมอยู่ที่คำ ๆ นี้ว่า

“อิทัปปัจจยตา”. ในพระบาลีนี้ ใช้คำที่เหมือนกันกับคำในธรรมนิยามสูตร ที่เอ่ยถึงแต่อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ว่าเป็นธัมมัญญูตตา, ธัมมนิยามตา; นั้นมันก็เป็น การแสดงถึง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. ส่วนในสูตรนี้แสดง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ชัดลงไปถึงกับว่า เพราะเมื่อมีสิ่งนี้ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้ จึงเกิดขึ้น ; มันเป็นอย่างนี้เอง ไม่เป็นอย่างอื่น. ดังนั้นจึงเป็นหัวใจของพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นธัมมธาตุ คือสิ่งที่มีอยู่ตลอดกาล โดยไม่คำนึงในข้อที่ว่า พระพุทธเจ้า จะเกิดขึ้น หรือพระพุทธเจ้าจะไม่เกิดขึ้นก็ตามที สิ่งนี้ย่อมมีอยู่ในฐานะเป็น อิทัปปัจจยตา อย่างนี้.

พระพุทธองค์ก็ตรัสอย่างนี้ ท่านตรัสว่า ท่านรู้ ท่านเห็น ท่านเข้าใจ เรื่องนี้ จึงปฏิญาณว่าเป็นพระพุทธเจ้า. เมื่อยังไม่เข้าใจเรื่องนี้ ก็ยังไม่ปฏิญาณ พระองค์ว่า เป็นผู้ตรัสรู้บุตรสัณณตสัมมาสัมโพธิญาณ. ครั้นรู้เรื่องนี้แล้ว ก็ทรง เปิดเผย ทรงบัญญัติขึ้นมาแสดงให้แก่อัศวทั้งหลาย ซึ่งเปรียบเทียบเป็นการหาย ของที่เคยคว่ำอยู่มาแต่ก่อนให้เป็นทีที่เข้าใจ แล้วก็มีพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า “ผู้ใด เห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา; ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม” และตรัสว่า “ผู้ใดเห็น ปฏิจสุมุปปาต ผู้นั้นชื่อว่า เป็นผู้เห็นธรรม”. ขอให้คิดดูว่า มีความสำคัญมากน้อย อย่างไรสำหรับเรื่องนี้. ผู้ที่จะเห็นธรรม ที่มีค่าเท่ากับเห็นพระตถาคตนั้น คือการ เห็น อิทัปปัจจยตา. ฉะนั้นขอให้ธรรมะนี้เป็นที่คุ้นเคย แก่ปาก แก่หู แก่ลูกตา หรือแก่อะไร ของเราเป็นประจำวันเถิด.

ที่จริงก็มีคนพูดถึงสิ่งนี้กันอยู่บ้างเหมือนกันแต่ไม่ได้พูดเป็นภาษาบาลี เขาพูดเป็นภาษาชาวบ้าน. ที่พูดว่า มันเป็นไปตามเรื่องของมัน นั้น ก็พูดถึง อิทัปปัจจยตา. และพูดว่า มันเป็นอย่างนั้นเอง อย่าไปยินดีอันร้ายกับมัน นั้น คือตถตา; อย่างนี้เป็นต้น ซึ่งข้อนี้ก็ขอเตือนแล้วเตือนอีกว่า จงรู้สึกละอายคุณตา

คุณยาย แก่ๆ เฒ่าๆ ที่ไม่รู้หนังสือตามบ้านนอกคอกนา แต่ก็พูดเป็นเหมือนกันว่า : ลูกเอ๋ย หลานเอ๋ย ! อย่าไปเสียใจกับมัน มันต้องเป็นไปตามเรื่องของมัน หรือมันต้องเป็นอย่างนั้นเอง. เช่นเมื่อมีใครตายลง หรือว่ามีความเสื่อมเสียวิบัติอะไรต่างๆ ที่เขามักจะร้องไห้กันบ้าง หรือในกรณีที่ตรงกันข้ามก็จิตใจ หัวเราะถึงโลดบ้าง ; คนแก่ๆ ก็พูดว่า มันเป็นอย่างนั้นเอง มันเป็นไปตามเรื่องของมันเอง นี่เรียกว่า ยายแก่คนนั้น ถึงหัวใจของพระพุทธศาสนา เป็นผู้ไม่หวั่นไหวไปตามสิ่งทั้งหลายที่เปลี่ยนแปลง. นี่แหละคือการที่มีพุทธศาสนาตัวจริงอยู่ที่นั่น.

แต่เดี๋ยวนี้มันไม่ค่อยจะมี มีแต่จะรักหรือจะเกลียด ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง กันอยู่ ๒ อย่างเท่านั้น. คำพูดประจำวันไม่มีว่า อิหปปัจจยตา หรือตตทาลย มีแต่พูดว่า : เงินของกู ทองของกู ลูกของกู เมียของกู จนถึงต้องล้างหู อย่างนี้ มีอยู่เป็นประจำ ขอให้คิดดูเถิดว่า มันเป็นอย่างไร. ในวันหนึ่ง ๆ เรามีกันแต่ คำพูดว่า เงินของกู ทองของกู เดียวที่นั่น เดียวที่นี้ เกร่อไปหมด ไม่มีใครพูดว่า อิหปปัจจยตา ตตทาลย เป็นต้น.

ถ้าว่าจิตใจมองเห็น อิหปปัจจยตา คือข้อที่ว่า เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น แล้วมันจะร้องว่า เงินของกูไม่ออก ; มันร้องออกมาไม่ได้ว่า เงินของกู ว่าทองของกู ว่าเมียของกู ว่าลูกของกู มันร้องออกมาไม่ได้ ; ในเมื่อเห็น อิหปปัจจยตา. เดียวนี้เราก็พูดกันทุกวัน ได้ยินอยู่ทั่วไปหมด เรื่องเงินของกู เรื่องทองของกู มันก็ย่อมแสดงอยู่ในตัวว่า ไม่มีการเห็น อิหปปัจจยตา.

ฉะนั้น ขอให้ช่วยกันชวนช่วยให้พุทธบริษัทเรา เข้าถึงพระพุทธเจ้า คือ เห็นพระองค์ เห็นพระตถาคต ด้วยการเห็นธรรมนี้กันให้มากขึ้น ; ใช้คำว่า เมื่อมันเป็นของมันอย่างนั้นเอง มันเป็นไปตามเรื่องของมันเอง เหล่านี้ให้มากขึ้น. ถูกตลอดเถอรี เมื่อมีโชคดี ได้ลาภใหญ่หลวงก็ว่า อิหปปัจจยตา มันเท่านั้นเอง.

หรือเมื่อเสียเงินไปหมด มันก็ อิทัปปัจจยตา มันเป็นอย่างนั้นเอง. นี่หมายความว่า มันก็มีสติปัญญาอยู่กับเนื้อแก่ตัว; พุทอีกทีหนึ่งก็ว่า มีหัวใจพุทธศาสนาอยู่กับเนื้อกับตัว; พุทอีกทีหนึ่งก็ว่าได้ว่า มีองค์พระพุทธเจ้า พระตถาคตนั้นอยู่กับเนื้อกับตัว อย่างที่พระองค์ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม”; และระบุชัดไว้ในพระสูตรหนึ่งว่า “ผู้ใดเห็นปฏิจาสมุปบาท ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม; ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นปฏิจาสมุปบาท” คือเห็น อิทัปปัจจยตา ว่า : เพราะความที่มีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น. ฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลาย พยายามกำหนดจดจำใจความของอิทัปปัจจยตาไว้ ในลักษณะอย่างนี้เถิด มันจะเป็นการแก้ไขสิ่งต่าง ๆ ในวงพุทธบริษัทเราให้ดียิ่งขึ้น ให้ถูกต้องยิ่งขึ้น ให้มีประโยชน์ยิ่งขึ้น.

เพราะเหตุผลดังที่กล่าวมานี้ อาตมาจึงพยายามที่จะบรรยายเรื่องนี้ แม้ว่า เป็นเรื่องที่ชวนง่วงนอนสำหรับคนที่ฟังไม่รู้เรื่อง แต่ว่าจะเป็นเรื่องที่ทำให้หูตาแจ่มใสสว่างไสว สำหรับคนที่ฟังรู้เรื่อง เพราะว่ามันเป็นหัวใจของพุทธศาสนา ดังที่กล่าวมาแล้ว. ดังนั้นจึงได้ออกโปรแกรมกำหนดเวลาการบรรยายในภาคมาฆบูชา^๕นี้ทั้ง ๑๓ ครั้ง ว่าจะบรรยายเฉพาะเรื่อง อิทัปปัจจยตา ดังที่ได้โฆษณาไปแล้ว. ทั้งนี้ก็เพื่อจะชี้ให้เห็น อิทัปปัจจยตา ในแง่ต่าง ๆ กัน ทุกแง่มุม จนรู้จัก อิทัปปัจจยตาอย่างทั่วถึง.

ในครั้งแรกที่สุด ได้ชี้ให้เห็นในข้อที่ว่า หัวใจพระพุทธศาสนา ยังจมเจียนอยู่ในพระไตรปิฎก คือไม่มีใครเอ่ยถึง อิทัปปัจจยตา และนำมาพูดอยู่ติดปากเป็นประจำว่า เพราะสิ่ง ๆ นี้เป็นปัจจัย, สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น; มีแต่จะมองเห็นไปในรูปที่ว่า เงินของกู ทองของกู อะไรของกู แล้วก็โกรธบ้าง แล้วก็เกลียดบ้าง รักบ้าง ชังบ้าง เป็นอย่างนั้นกันทั้งโลก. และถ้ามองไปถึงโลกที่ไม่ใช่พุทธบริษัทแล้ว อาจจะเป็นมากกว่านี้อีกก็ได้ ฉะนั้นเพื่อให้หัวใจของพระพุทธศาสนาจมเจียนอยู่

ในพระไตรปิฎก จึงคุยเอามา แล้วจะทำทุกอย่างทุกประการ ที่จะให้สิ่งนี้เป็นที่
เข้าใจกันอย่างแพร่หลายในหมู่พุทธบริษัท จนมาขึ้นอยู่ที่ปากสำหรับจะพูด แล้วหุ
ก็จะได้ยินบ่อยๆ ถึงคำนี้ แล้วเขาก็จะได้เห็นบ่อยๆ ถึงตัวหนังสือ ที่แสดงถึงคำๆ นี้
อย่างนั้นเป็นต้น.

ในครั้งที่ ๒ ได้แสดงให้เห็นว่า อิทัปปัจจยตา มีความสำคัญในฐานะ
ที่เป็นศาสตร์ หรือเป็นวิชาทุกอย่างในโลกนี้ ^๕นี้ก็เพื่อจะแสดงให้เห็นว่า ศาสตร์
หรือวิชาทั้งหลาย ที่คนชอบหลงใหลกัน หรือว่าที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์อยู่นั้น
ล้วนแต่เป็นไปตามกฎของ อิทัปปัจจยตา. ต่อให้เป็นนักปราชญ์เฉลียวฉลาดในระดับ
ไหนมา มันก็ต้องอาศัยกฎเกณฑ์ของ อิทัปปัจจยตา จึงจะบัญญัติศาสตร์และวิชา
เหล่านั้นขึ้นมาได้ และให้เป็นสิ่งที่ใช้ประพฤติปฏิบัติได้. ถ้ามันผิดจากหลักเกณฑ์
อันนี้ไปแล้ว มันก็เป็นศาสตร์หรือเป็นวิชาที่เกิดขึ้นไม่ได้; หรือแม้ว่าจะบัญญัติขึ้นมา
มันก็ไม่มีความประโยชน์อะไร เพราะว่ามันปฏิบัติไม่ได้. นี่ขอให้สนใจว่า อย่าไปเข้าใจ
เรื่องศาสตร์ เรื่องวิชาว่า มันเป็นเรื่องอื่น ซึ่งมีนัยพิเศษไปกว่าหัวใจของพุทธศาสนา.

ในครั้งที่ ๓ ได้ชี้ให้เห็นถึงข้อที่ว่า สิ่งที่เราพูด เราคิด เรานึก ว่าตัวเรา
หรือของเราในทุกแง่ ทุกมุมนั้น มันก็ล้วนแต่เป็นกระแสแห่ง อิทัปปัจจยตา.
ตัวเราในทุกความหมายเป็นเพียงกระแสแห่ง อิทัปปัจจยตา; ถ้าไม่มีอันนั้นแล้ว ตัวเรา
ก็มีได้มี. มันมีความเป็นไปตามปัจจัย จึงทำให้เกิดการคิดอย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมาบ้าง
หรือทำให้ร่างกายเจริญงอกงามบ้าง มันล้วนแต่เป็นไปตามกฎของ อิทัปปัจจยตา
หรือว่าเป็นตัว อิทัปปัจจยตา นั้นเอง ที่กำลังเป็นอยู่. ทำไมเราไม่มองดูจนเห็น
ในที่ทั่วไปอย่างนี้.

ในครั้งที่ ๔ ได้พูดถึง อิทัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็นพระเจ้า หรือเป็น
พระเป็นเจ้า ^๖นี้หมายความว่าเฉพาะแต่ในแง่ที่ว่า มันมีสิ่งๆ หนึ่งซึ่งมีอำนาจเด็ดขาด

เหนือสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่จะบันทาลสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ให้เป็นไปในลักษณะใดก็ตาม; สิ่งนั้นไม่มีอะไรอื่นแม้แต่สักนิดเดียว ที่จะนอกไปจาก อิทัปปัจจยตา. ใครจะเรียกว่า พระเจ้าก็ได้ ใครจะไม่เรียกว่าพระเจ้า แต่จะเรียกว่า อิทัปปัจจยตา ก็ได้. ฉะนั้นพุทธบริษัทที่มีพระเจ้า คือ อิทัปปัจจยตา เป็นสิ่งที่บันทาลให้สิ่งอะไรเกิดขึ้นมา แล้วก็ควบคุมสิ่งนั้น ๆ ไว้ แล้วก็ทำให้สิ่งเหล่านั้นยุบสลายลงไปเป็นคราว ๆ แล้วก็เกิดขึ้นมาใหม่; นี่คือพระเจ้า อิทัปปัจจยตา ที่ทำหน้าที่ของมัน. เราจะต้องรู้จักพระเจ้ากันจริงๆ เป็นพระเจ้าจริง แล้วก็ให้ถูกต้อง ในลักษณะอย่างนี้. เราก็จะพูดกันรู้เรื่องกับพวกที่นับถือพระเจ้า ในความคิดเห็นของเขา โดยไม่ต้องถูกดูหมิ่นหรือเกลียดชังซึ่งกันและกันในระหว่างศาสนา ดังนี้ เป็นต้น.

ในครั้งต่อมา ได้พูดถึงว่า วิวัฒนาการทุกแขนง ของสิ่งที่วิวัฒนาการล้วนแต่เป็น อิทัปปัจจยตา. บรรดาสิ่งที่มีชีวิต ไม่มีอะไรที่ไม่วิวัฒนาการ มันต้องวิวัฒนาการทั้งนั้น; นั่นคือตัว อิทัปปัจจยตา แสดงปรากฏการณ์ออกมาตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา มันจึงมีวิวัฒนาการ : ตั้งแต่ว่า เมื่อยังไม่มีโลกนี้ ต่อมามันก็มีโลกนี้ขึ้นมาเป็นโลกเปล่า ๆ แล้วก็ไปเป็นโลกที่มีความชื้น มีน้ำ แล้วก็สิ่งที่มีชีวิต สัตว์เซลล์เดียว สัตว์หลายเซลล์ หมู่แห่งเซลล์ประกอบกันเข้า เป็นสิ่งที่เรียกว่า กายพอวิวัฒนามาเรื่อย ๆ แล้ว สิ่งที่เราเรียกว่า จิต ก็แสดงตัวออกมาได้ เป็นความรู้สึกนึกคิด มันก็มีสัตว์ไตร่ตรอง มีสัตว์ครึ่งไตร่ตรอง มีสัตว์มนุษย์ เทวดาหรืออะไร แล้วแต่จะเรียก. ทั้งหมดนี้คือตัว อิทัปปัจจยตา แต่เราก็ไม่มอง ไม่มองตามที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า มันเป็นอย่างนี้.

วันนี้มาถึงวันนี้ ก็อยากจะพูดโดยหัวข้อ ว่า **อิทัปปัจจยตา ในฐานะเป็นทุกอย่างที่แวดล้อมเราอยู่.** ความมุ่งหมายก็เห็นชัดอยู่แล้วว่า ต้องการจะพูดถึงสิ่งภายนอก ที่อยู่รอบตัวเรา; แต่ถึงอย่างนั้นก็อยากจะยืนยันให้เห็นอยู่เสมอว่า

เรื่องอิทัปปัจจยตา หรือปฏิจสุมุปาทาน เป็นเรื่องภายในโดยเฉพาะ. พระพุทธองค์ทรงมุ่งหมายให้เรื่องปฏิจสุมุปาทานเป็นเรื่องที่มันเกิดขึ้นแกจิตใจของเราเป็นเหตุเกิดขึ้นแห่งความทุกข์ หรือดับลงแห่งความทุกข์โดยตรง; นี่เป็นอิทัปปัจจยตาที่เป็นภายใน แล้วก็มีอยู่แก่ทุกคนในทุก ๆ วัน เพราะว่าจิตของมนุษย์นั้นถ้ายังไม่เป็นพระอริยเจ้าในขั้นสูงสุดแล้ว ก็จะต้องมีสิ่งที่เรียกว่า “อกุศลจิต”.

เมื่อใดมีอกุศลจิต เมื่อนั้นก็มี อิทัปปัจจยตา ที่แสดงชัด ในรูปของปฏิจสุมุปาทาน.

ในสูตรทั้งหลาย ที่เป็นพุทธภาษิต แสดงความซัดเซงซัดเซงอยู่มากมายหลายสิบสูตร ร้อยกว่าสูตร **ว่าเรื่องปฏิจสุมุปาทานนั้น มันเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นทุก ๆ คราว ที่เรามีอวิชชาสัมผัส** คือเราสัมผัสโลกด้วยอวิชชาเมื่อไร เมื่อนั้นเป็นมี อิทัปปัจจยตา. หมายความว่า เมื่อเราไปเห็นอะไรเข้าด้วยความโง่, เมื่อหูของเราไปได้ยินอะไร ได้ฟังอะไรเข้าด้วยความโง่, เมื่อจมูกของเราได้กลิ่นอะไรด้วยความโง่, ลิ้มรสอะไรทางลิ้น ด้วยความโง่, สัมผัสทางผิวหนังด้วยความโง่, คิกนิกต่ออารมณ์ใดๆ ในใจด้วยความโง่, นี่เรียกว่า “อวิชชาสัมผัส” คือสัมผัส ๖ ประการด้วยอำนาจของอวิชชา.

เมื่อใดมีอวิชชาสัมผัส เมื่อนั้นจะมีเวทนาที่เกิดมาจาก อวิชชาสัมผัสนั้น ก็เรียกว่า “อวิชชาเวทนา” เป็นเวทนาที่ได้มาจากอวิชชา หรือมีมูลมาจากอวิชชา; เมื่อเป็นอย่างนั้นแล้ว ก็ไม่มีทางแก้ไขที่จะไม่เกิดตัณหา เพราะว่ามันมีอวิชชาเป็นรากฐาน มันก็จะเกิดตัณหาที่มาจากเวทนานั้น; แล้วก็เกิดอุปาทาน เกิดภพ เกิดชาติ เกิดทุกข์.

เมื่อโคสัณผัสสังทั้งหลายด้วยอำนาจอวิชชาสัณผัส เมื่อนั้นก็แปลว่า บัญญัติาทานักขันธได้เกิดขึ้นในเวลานั้นเอง. อย่าได้เข้าใจว่า บัญญัติาทานักขันธนั้น เกิดอยู่ตลอดเวลา.

นี่แหละการพิจารณาเห็นการเกิดขึ้นแห่ง บัญญัติาทานักขันธ และการดับลงไปแห่งบัญญัติาทานักขันธนั้น เป็นยอดสุดของวิปัสสนา ตามที่พระพุทธเจ้าท่านเรียก ว่า เป็นสมาธิภาวนาที่เป็นไปเพื่อความสิ้นแห่งอาสวะ.

นั่นนัย่อมแสดงอยู่แล้วว่า การเห็นปฏิจาสัมปะบาทในลักษณะนี้ คือเห็น อิทัปปัจจยตา ที่จะนำมาซึ่งความสิ้นอาสวะ ฉะนั้นถือว่า อิทัปปัจจยตา เป็นเรื่องภายในโดยเฉพาะ ตามพระพุทธประสงค์.

ยิ่งข้อความในคัมภีร์อภิธรรมด้วยแล้ว ยิ่งชัดเจนมาก ในคัมภีร์อภิธรรม จะเขียนไว้ตรงๆ ทุกข้อที่เกี่ยวกับอกุศลจิตว่า : ยสฺมี สมเย อกุสลจิตฺตํ อุปฺปन्नํ โหติ – เมื่อใด จิตอันเป็นอกุศลเกิดขึ้น คือสทรรคด้วยโสมนัส หรือสัมปยุตต์ด้วย ทิฏฐิกิจฺตาม; รูปารมฺมณํ วา สทฺทการมฺมณํ วา ฯลฯ – คือว่ามีรูปเป็นอารมณ์ ก็ตาม มีเสียงเป็นอารมณ์ก็ตาม มีกลิ่นเป็นอารมณ์ก็ตาม กระทั่งว่าปรารภ สิ่งใดเป็นอารมณ์ก็ตาม; ตสฺมี สมเย อวิชชาปจฺจยา สงฺขารो ฯลฯ – ในสมัยนั้น สังขารย่อมมีเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย; วิญญานํย่อมมี เพราะสังขารเป็นปัจจัย; นามรูปํย่อมมี เพราะวิญญานเป็นปัจจัย; สฬายตนํย่อมมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย; จนกระทั่งว่า กองทุกข์ทั้งหลายเกิดขึ้นได้ด้วยอาการอย่างนี้.

นี่เป็นคำพูดที่สั้น และระบุชัดเจนว่า เมื่อใดมีอกุศลจิต เมื่อนั้นมี ปฏิจาสัมปะบาท ซึ่งเป็น อิทัปปัจจยตา อย่างเต็มทีหรือเต็มรูป. นี่ก็เป็นสิ่งที่ควรจะต้องเข้าใจไว้ให้ถี่ๆ ว่า เมื่อใดจิตวิปริตผิดทำนองคลองธรรม เป็นอกุศลไป ด้วยอาศัย

อะไรเป็นอารมณ์ก็ตาม มากก็ตาม น้อยก็ตาม ใกล้ก็ตาม ไกลก็ตาม อะไรทำนองนี้ มันจะมี อิตถิปัจจยา ชนิตที่เป็นปฏิจสมุปบาท ที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์. เรื่องนี้ ได้บรรยายมาแล้วหลายหน จึงไม่อาจบรรยายโดยรายละเอียด แต่ขอเตือนให้นึกถึงว่า **เรื่อง อิตถิปัจจยา เป็นเรื่องภายในอย่างนี้.**

ทีนี้ในวันนี้ เราจะคุยกันข้างนอกบ้าง ว่ากฎเกณฑ์ของ อิตถิปัจจยา นี้ พระพุทธองค์ตรัสไว้เป็นกลางที่สุด ไม่ว่าภายนอก หรือไม่ว่าภายใน, ไม่ว่าทาง วัตถุธาตุ หรือว่าทางนามธรรม, มันล้วนแต่มีกฎเกณฑ์แห่ง อิตถิปัจจยา หรือว่าเป็นตัว อิตถิปัจจยา ไปเสียทั้งหมด ฉะนั้นเราควรจะมี ธรรมะเห็น ธรรมะมองเห็น ไม่ว่ามันจะมีอยู่ที่ไหน; จึงได้มีความตั้งใจว่า เราจะทำความเข้าใจกัน ช่วยกัน และกันให้มองดู ให้เห็นทุก ๆ แ่งทุก ๆ มุม ทุก ๆ หน ทุก ๆ แห่ง หวังว่าท่านทั้งหลาย จะมีความตั้งใจอย่างเดียวกันกับอาตมา อย่างที่ว่านี้.

อิตถิปัจจยา ที่เป็นภายในล้วน ที่เกิดขึ้นแก่จิตเป็นคราว ๆ ล้วน ๆ นั้นคือ อิตถิปัจจยา ที่ทรงมุ่งหมาย ว่าเป็นเรื่องสำคัญ.

เมื่อมองดูให้กว้างออกไปก็คือว่า การเกิดมีชีวิตเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นสิ่งที่มีชีวิตขึ้นมา นี้ ก็เรียกว่า อิตถิปัจจยา; อิตถิปัจจยา ในทางร่างกาย อย่างนี้ ก็มีผู้อธิบายกันมาก. เวลานั้นก็มีผู้อธิบายกันอยู่ แต่อธิบายไปในทางที่ว่า มันเป็นเรื่องของชีวิตในทางร่างกาย ว่าสิ่งที่มีชีวิตเกิดขึ้นมาได้อย่างไร นี้ก็เรียกว่า เป็นภายนอกออกมาแล้ว; ถ้าเป็นภายใน ก็ไม่ต้องพูดถึงตัวชีวิต ตัวร่างกาย พูดถึงแต่เรื่องที่เกิดสับสนเกิดขึ้น คืออกุศลจิตเกิดขึ้นก็ควรระพ; แต่เดี๋ยวนี้ อกุศลจิต หรือกิเลส หรืออะไรนี้ มันต้องอาศัยร่างกาย ซึ่งเป็นสิ่งที่เบญจกาย ภายนอกคือร่างกายนี้ จิตมันจึงจะทำการงานทำหน้าที่ได้. ร่างกายซึ่งเป็นเหมือน เปลือกนอก หรือเป็นภาชนะรองรับจิตนี้ มันก็เป็น อิตถิปัจจยา.

ทีนี้ มองให้กว้างไกลออกไปก็คือว่า แม้จะรวมกันทั้งโลก หมดทั้งโลก ชีวิตทั้งหมด อะไรทั้งหมด ทั้งโลกนี้ มันก็ยังเป็นเรื่อง อิทัปปัจจยตา หรือเป็นเรื่อง ปฏิจสุมุปปาท; อย่างนี้ก็มีผู้อธิบาย. เคยเห็นหนังสือบางเล่มเขียนอธิบาย ปฏิจสุมุปปาทในลักษณะอย่างนั้นล้วน ๆ ก็มี. นั้นมันไม่ถูก มันไม่หมด ในการที่ ไปอธิบายปฏิจสุมุปปาทแต่เพียงว่า โลกเกิดขึ้นได้อย่างไรอย่างนี้ แล้วก็หมายเอา โลกทางวัตถุนั้นกันไปหมด; เรื่อง หัวใจจริง ๆ มันเกี่ยวกับเรื่องในจิตในใจ ของสัตว์ที่มีอยู่ในโลก. แต่ถึงอย่างไร ก็ยังเรียกว่ามันถูกต้องอยู่นั่นเอง คือ จะมองดูโลกทั้งโลกนี้ ให้เห็นในแง่ของ อิทัปปัจจยตา แล้วก็ไม่ต้องเห็น แล้วก็ไม่หลงไหลไปตามโลก เพราะเห็นโลกเป็น อิทัปปัจจยตา.

ทีนี้ เราจะให้แคบเข้ามาอีก คือว่า จะมอง อิทัปปัจจยตา ที่สิ่งทั้งหลาย เฉพาะที่มันแวดล้อมตัวเราอยู่. สำหรับข้อนี้ ขอให้มองเห็นสิ่งที่สำคัญ หรือ นำอันตรายอย่างยิ่ง สักข้อหนึ่งก่อนว่า สิ่งที่มีมันแวดล้อมเรา อยู่ใกล้ ๆ เรา ใกล้ชีวิตเรานั้นแหละ ร้ายกาจ ระวางให้ตี มีปัญหายุ่งยากที่นั่น.

ถ้าเป็น ขรवास มันก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าที่เข้ามาแล้วว่า : เงินของกู ทองของกู ลูกของกู เมียของกู บ้านของกู เรือนของกู พวกพ้องของกู วัวควาย ไร่นาของกู อะไรของกู นั่นคือสิ่งที่แวดล้อมตัวเราอยู่.

ถึงแม้จะเป็น บรรพชิต มันก็มีอะไรคล้าย ๆ กัน ถ้าหากว่าไม่มีความรู้ เรื่อง อิทัปปัจจยตา มันก็จะเอนเออนี้เป็นของกู กระทั่งเอาตัวนี้เป็นของกู เอาสมบัติ พัสถานเป็นของกู แม้กระทั่งว่า บาตร จีวร มันก็จะกลายเป็นของกูไป. อย่างนี้ มันก็มีความโง่เท่ากันกับขรवास ไม่มีอะไรดีกว่ากัน เพราะความที่ไม่รู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา.

ดังนั้นเราควรจะมาพิจารณากันถึงข้อนี้ ให้รู้เรื่องของ อิทัปปัจจยตา ที่มันเป็นอยู่แก่สิ่งทั้งหลาย ที่กำลังแวดล้อมอยู่รอบ ๆ ตัวเรา. เราอยู่ในท่ามกลางของสิ่งแวดล้อมอะไรบ้าง ก็จึงทำให้เกิด : หน้าที่การงาน ความรับผิดชอบ เงินทองข้าวของ บุตรภรรยา สามี เหล่านี้เป็นสิ่งที่จะทำให้เกิดเรื่องขึ้นมา สิ่งอื่นมันไม่ค่อยทำเรื่อง เพราะมันอยู่ไกลออกไป มันไม่ได้มากลุ่มรวมแวดล้อมตัวเราอยู่.

นี่เราต้องดูสิ่งที่มีมันจะเป็นอันตราย ไม่ทางกาย ก็ทางใจ มันอาจจะเป็นอันตรายทางกายมาก จนถึงกับทำให้เราตายลงไปได้. หรือมันจะเป็นอันตรายทางใจ จนทำให้จิตใจนี้เสียไป ไม่มีทางที่จะประกอบอยู่ด้วยความสะอาด, สว่าง, สงบ เสียเลย ดังนั้นก็ได้. ดังนั้นขออย่าได้ทำเล่น ๆ กับสิ่งที่แวดล้อมเราอยู่. เราจะต้องคุมมันให้ดี.

ทีนี้ ก็มาเหลืออยู่แต่ คำว่า “ดูให้ดี”. คำว่า ดูให้ดี เพียง ๓ พยางค์นี้ คือหัวใจของการปฏิบัติ. การปฏิบัติในพุทธศาสนา ไม่ว่าจะพูดกันอย่างไหน ๆ ก็ร้อยอย่างก็พันอย่าง มันเหลืออยู่แต่คำเพียงว่า “ดูให้ดี”. ถ้าแก่ดูดีแล้ว มันไม่มีเรื่อง แล้วก็จะดับทุกข์ได้.

ขอแทรกสักนิดหนึ่งว่า อาตมาอยากจะให้ทุกคน ถือหลักในคำกล่าวสั้น ๆ ว่า “ดูให้ดี มีแต่ได้ ไม่มีเสีย” อันนี้จะเป็นเครื่องราง ที่คุ้มครอง ป้องกันอันตรายสารพัดอย่าง เหมือนกับว่าเราพระไปแขวนไว้ในใจ. ด้วยอำนาจของพระนั้น มันจะดูดี ดูสิ่งต่าง ๆ ดี แล้วก็มีแต่ได้ ไม่มีเสีย; อะไรจะเกิดขึ้น อะไรจะเข้ามา อะไรจะออกไป มันจะมีแต่ได้ไม่มีเสีย. ได้เงินมา มันก็ไม่เสียหายอะไร, จิบหายหมด มันก็ไม่เสียอะไร; นอกจากได้ คือได้ความรู้ ได้ความจริง ได้ความเข้าใจ.

อย่างไร้เราได้เงินมา มักจะทำให้เราโง่ เพราะว่าเราก็ไม่ได้ดูให้ดี มันก็เกิดกิเลสเพราะได้เงินมา. ที่นี้พอถึงคราวที่เสียเงินไป เราก็โง่ตามเคย ร้องไห้ ร้องให้ กินข้าวไม่ได้ นอนไม่หลับ มันก็คือโง่ มันก็มีแต่เสีย ไม่มีได้. นัยกัตัวอย่างเพียง ๒ อย่าง. ถ้าดูให้ดีแล้ว มันจะมีแต่ได้ ไม่มีเสีย : **ได้มาก ก็ทำให้ฉลาด เสียไปก็ยิ่งทำให้ฉลาด** ยิ่งบอกว่าเป็นเพียง อิทัปปัจจยตา ก็ยิ่งมากไปกว่าการได้เสียเสียอีก. การได้นั้นมันทำให้ประมาท ทำให้ลืมหืม. การเสียมันก็ทำให้ลืมหืมเหมือนกัน แต่มันยังมีทางที่จะทำให้มันได้มากกว่า **“การได้”**. **ความเจ็บไข้ ความเป็นความตาย** นี่ มาสอน **ดีกว่าความสะดวกสบายร่ำรวย** แต่ถ้าเราดูดี ดูเป็น ดูให้เป็นแล้ว จะมีแต่ได้ ไม่มีเสีย; ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น. **จะได้ หรือจะเสีย ก็มีแต่จะได้วิชาความรู้, จะอยู่หรือจะตาย มันก็มีแต่จะได้วิชาความรู้.** นี่เรียกว่า **ดูให้ดี มีแต่ได้ไม่มีเสีย.**

ขอให้ถือหลักอย่างนี้ เราจะมีแต่ได้ไม่มีเสีย แม้จะถ่ายอุจจาระออกไป มันก็ยังมิได้ ถ้าดูเป็น : อย่างน้อยมันก็ได้ความรู้. **ได้อะไรที่เกี่ยวกับชีวิตร่างกาย** หรือทำให้มันดีมันถูกต้องยิ่ง ๆ ขึ้นไปได้. มันจึงสำคัญอยู่ที่ว่า **ดูให้ดี** อย่างเดียวเท่านั้น.

การดูให้ดี นี่ก็คือ **วิปัสสนา**. วิปัสสนาแปลว่า **เห็นอย่างวิเศษ เห็นอย่างแจ่มแจ้ง เห็นสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง** มันก็คือดูอย่างตื่นั่นแหละ. มีคำพูดเป็นภาษาชาวบ้านว่า **ดูให้ดี ๆ ๆ** **เท่านั้นจะแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้หมด;** ก็มีแต่ได้ ไม่มีเสีย. เมื่อเขาร้องให้ ส่วนเรากลับจะได้. ไฟไหม้บ้านหมดเลย เราก็ยังจะได้ ได้อะไรมากมายด้วยถ้าเราดูเป็น. ถ้าเราดูไม่เป็น เราก็นั่งร้องไห้ มันก็มีเท่านั้นเอง. นี่เรื่องดูให้ดีจะมีแต่ได้ ไม่มีเรื่องเสีย.

ดูให้เป็น ก็คือดูให้ละเอียดลออ. เมื่อเป็นเรื่องทางจิตใจ ก็ต้องมีจิตใจที่เหมาะสมที่จะดู มันก็ต้องมีการอบรมจิตใจให้เหมาะสมที่จะดู ด้วยการที่เราทำวิปัสสนา ทำกรรมฐาน ทำอะไรต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นการอบรมจิตใจให้มันดี สำหรับจะดูเสียก่อน แล้วต่อจากนั้นก็ดู มันก็เห็นจริง ๆ ; ดูได้ก็จริง ๆ มันก็แก้ปัญหิต่าง ๆ ได้.

ตรงนี้อาจจะเปรียบเทียบ เพื่อให้เข้าใจความหมาย ว่า ถ้าเป็นเรื่องเครื่องจักร เครื่องยนต์ กลไก ที่พวกช่างพวกนายช่างเทคนิค (Technician) ต่าง ๆ เขาดูที่เครื่องจักร กลไกที่กำลังเดินอยู่ เขาก็เห็นมากกว่าเราชาวบ้านโง่ ๆ มากมาย. นี่ก็ลองคิดดูซิ เมื่อทอดสายตาไปยังเครื่องจักรเครื่องหนึ่ง ที่กำลังทำงานอยู่ พวกที่เป็นช่างเครื่องจักรกล เขาก็ดูและดูได้ดี มันก็เห็นได้ชัดว่าเป็นอย่างไร. ส่วนเราก็ดูไปอย่างนั้นแหละ เห็นว่ามันหมุนอยู่อย่างนั้น มันทำงานอยู่อย่างนั้น แต่เราไม่รู้. พวกนายช่างเขาจะรู้สึกเข้าไปถึงกับว่า มันกำลังทำงานปกติ หรือมันมีส่วนไหนเริ่มผิดปกติแล้ว. นี่เพียงแต่ตา ดู เขาก็รู้มากกว่าพวกเรา ที่เกือบจะไม่รู้อะไร นอกจากเห็นว่ามันหมุนไปเท่านั้น.

นายช่างคนนั้น เขาเอาหูฟังแต่ที่ไกล เขาก็รู้ว่า เครื่องจักรกำลังเป็นอย่างไร ที่ส่วนไหน; ส่วนเราก็งงตามเคย. หรือว่า นายช่างคนนั้น เขาเพียงแต่ได้กลิ่นเครื่องจักรที่กำลังเดินเท่านั้น เขาก็รู้ ว่าอะไรมันบกพร่อง ที่ตรงไหน. นี่เขาดูลึกกว่าเราอย่างนี้.

พอมาถึงเรื่องธรรมะ เราก็พยายามเป็นผู้ชำนาญ ให้เป็นเหมือนกับนายช่างจักรกล ให้เป็นเหมือนกันทุกคนซิ คือรู้ว่า มันกำลังเป็นอะไรที่ตรงไหน ที่รูป ที่เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อะไรที่ตรงไหน. มันกำลังมีอะไรที่ตรงไหน มันมี โลภ โกรธ หลง หรือมีอะไรที่ตรงไหน. โดยเฉพาะอย่างยิ่งนั้น

อาตมาอยากจะขอร้องว่า ให้รู้ว่า มันกำลังมี อิทัปปัจจยตา ในลักษณะอย่างไร และที่ตรงไหน. เมื่อเราจะมองดูไปที่อะไร ที่คนๆหนึ่ง หรือที่สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา นี่ขอให้พยายามเป็นผู้ที่ดูอะไร ดูแล้วก็เข้าใจ ดูเป็น หรือดูอย่างแท้จริงกันอย่างนี้.

หรือว่า นักดาราศาสตร์ แห่งหน้าคูดาว เขารู้มากกว่าเราหลายร้อยเท่า. เราโง่ๆ แห่งนั้นไปบนฟ้า เห็นดาวพริบไปหมด แต่นักดาราศาสตร์ที่แท้จริง เขารู้ เข้าใจ เรื่องอะไรที่เกี่ยวกับดวงดาวเหล่านั้นมากกว่าเราตั้ง ๑๐๐ เท่าเป็นอย่างน้อย. นี่มันต้องดูกันอย่างนี้.

หรือว่า ชาวประมง ทะเล. ผู้เชี่ยวชาญการประมงทอดสายตาไปในทะเล เขารู้ว่าปลาอยู่ตรงไหน ส่วนเราก็โง่ตามเคย ไม่เห็นแม้แต่สักตัวเดียว ไม่รู้ว่าใต้ทะเลเป็นอย่างไร.

หรือว่า นักแผนที่ เขาดูแผนที่ที่เขาทำขึ้นมาเอง นี่เขารู้เหลือเกิน ปลอดภัยเหลือเกิน; ส่วนเราดูแผนที่ ก็เห็นเป็นกระดาษ มีเส้นยุ่งๆ. นี่มันผิดกันก็ร้อยเท่า ขอให้คำนวณดูอย่างนี้.

หรือว่า หมอผู้เชี่ยวชาญ เห็นคนไข้ เขาก็เห็นได้ลึกกว่าเรา ว่าคนไข้ กำลังเป็นอะไรอยู่ข้างในเท่าไร นี่เราก็ไม่รู้. หรือว่า พวกอุตุนิยมทั้งหลาย ที่เป็นนักวิชา เขาก็รู้เรื่องลมฟ้าอากาศ เขาก็ดูเหมือนเรา แต่เขาเห็นมากกว่าเรา.

แม้ที่สุดแล้ว นกจะเดินตามกวาง ที่โลกเดินอยู่ในวันนี้ มันก็เก่งกว่าเรามาก มันเอาปากสับลงไป ถึงขึ้นมาเป็นไส้เดือน. ส่วนเรานี้ก็โง่ตามเคย เห็นแต่ดินธรรมดาเท่านั้นแหละ แต่นกนี่รู้ถึงขนาดว่า มันมีไส้เดือนอยู่ตรงนั้น

เหมือนกับหลับตาเห็น เอาปากสับลงไปลึก ๆ ดึงขึ้นมาเป็นไส้เดือน. ส่วนเราก็โง่ คงจะอดตาย หากินไม่ได้ ถ้าไปเทียบกับนกเหล่านี้.

นี่เรียกว่า **ดูอย่างดี** คือมันดูเห็นอะไรมากกว่าธรรมดา อย่างนี้. เราต้องอบรม เราจะดูธรรมทั้งปวงก็ดูสิ่งแวดล้อมตัวเรา เช่น เงินทอง ข้าวของ ลูกเมีย บุตรภรรยาสามี เกียรติยศชื่อเสียง หน้าที่การงาน เราจะดูมันอย่างที่เราเรียกว่า มีสายตาอันแหลมคม. เมื่อเทียบส่วนกันแล้ว ก็ให้เหมือนกับพวกช่างเทคนิค หรือพวกที่เชี่ยวชาญอะไรต่าง ๆ แท้ของมันเป็นเรื่องวัตถุ. นี่มันเป็นเรื่อง นามธรรม เรื่องภายใน เรื่องจิตใจ เราจะดูที่ธรรมะทั้งปวง ที่แวดล้อมเราอยู่ เห็นเท่าไร เห็นอย่างไร เห็นเพียงไร เห็นจริงอย่างไร.

เดี๋ยวนี้เรามันเห็นน้อยเกินไป เพราะอะไร ? เพราะว่า **ความกลัคลุ้ม ของกิเลสมันมันออกหน้าเสียก่อนเสมอไป** คือสิ่งที่สำคัญที่สุด ที่ร้ายกาจที่สุด ที่ออกชื่อมาหลายครั้งหลายหนแล้วว่า “อวิชชาสามผัส” คำนี้ก็เป็นคำสำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างยิ่ง ในฐานะเป็นสิ่งที่ต้องระวัง. **อวิชชาสามผัส! อวิชชาสามผัส!** ช่วยท่องจำกันไว้ให้ดี ๆ ให้คู่กันกับคำว่า อิตถิปัจจตา.

ถ้าไม่มีอวิชชาสามผัสแล้ว อิตถิปัจจตา ในภายในจะเกิดขึ้นไม่ได้ ก็จะไม่มีกิเลส – ไม่มีทุกข์. อวิชชาสามผัสมันคู่กันกับ อิตถิปัจจตา ถ้ามีอิตถิปัจจตา ก็เป็นที่แน่นอนว่า มันมีอวิชชาสามผัสมาแล้วแต่ต้น. หรือว่าถ้ามันกำลังมี อวิชชาสามผัส มันจะต้องมี อิตถิปัจจตา คือการเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ จักมีด้วยอาการอย่างนี้.

ฉะนั้นอย่าได้สัมผัสสิ่งใด ๆ ด้วยอวิชชาสามผัสเลย; แต่ด้วยการดูให้ดี ๆ จนเห็นสิ่งเหล่านี้, สิ่งแวดล้อมตัวเราอยู่ เป็นอย่างดี จนอวิชชาสามผัสเกิดขึ้นไม่ได้.

นี่ถ้าถามว่าจะเห็นเท่าไร? เห็นอย่างไร? เห็นเพียงไร? ก็ตอบว่า เห็นในลักษณะที่อวิชชาสัมผัสเกิดขึ้นไม่ได้ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวกาย ทางใจ ก็ตาม; จะไม่สัมผัสสิ่งใด ๆ ด้วยความเผละสติ หรือความประมาท หรืออะไรที่เรียกว่า อวิชชา นั้น.

แต่เรานี่ มันเหมือน ๆ กับทำเล่น คือไม่ได้ตั้งใจจริงที่จะควบคุมสติ หรือควบคุมความรู้สึกต่อสิ่งทั้งปวง. เราไม่กลัว เราไม่มีโอตตปปะ ไม่กลัวความทุกข์เหล่านี้, แล้วเราก็ไม่ละอายแก่ใคร ๆ ว่า เราได้ปล่อยให้อกิเลสเกิดขึ้นอย่างนี้ เราก็ไม่ละอายแก่ใคร ๆ. เราเป็นคนไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปปะ คือไม่ละอายเป็นคนหน้าด้าน แล้วก็กลัว เหมือนกับคนบ้า ไม่รู้จักกลัวอะไร. แต่ถ้าว่ามีความละอายอย่างพุทธบริษัท หรืออย่างชาวพุทธแล้ว ก็จะละอายมากเมื่อเผละสติ; ถ้าว่ากิเลสเกิดขึ้นได้แล้ว ก็เป็นเรื่องที่ต้องละอายอย่างยิ่ง แล้วก็กลัวทุกข์ภัยในวัฏฏสงสารอย่างยิ่ง.

ถ้ามีความละอาย มีความกลัวอย่างนี้ มันก็จะเป็นเหตุอันแรก ที่ทำให้เราละมีตระกูลสำราญดี ในการที่จะไม่เผละไปสัมผัสอะไรเข้าด้วยอวิชชาสัมผัส. นี่เรียกว่าเราเกิดเป็นผู้เชี่ยวชาญ หรือว่าเป็นนายช่าง เป็น Technician อะไรขึ้นมาแล้ว ในการที่จะดูสิ่งต่าง ๆ หรือธรรมทั้งปวงที่แวดล้อมเราอยู่ แล้วมันก็จะเห็นจริงยิ่งขึ้นไปทุกที ลึกยิ่งขึ้นไปทุกที ว่า เพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น.

ข้อที่ว่า เพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้นนั้น มันมีมากมาย แม้แต่ความทุกข์ มันก็มีหลาย ๆ สิบอย่างหลายร้อยอย่าง สุขความเพลิดเพลินทางอารมณ์ ซึ่งไม่ใช่ความสุขที่แท้จริงอะไร มันก็มีมากมายหลายร้อยหลายพันอย่าง; แต่เมื่อเราดูเป็น ดูจริง ดูได้จริงๆแล้ว จะเห็นง่าย ๆ เหมือนกับว่า มันมีอย่างเดียวเท่านั้นแหละ มันมีเพียงความเป็นไปตามกฎของ อิทัปปัจจยตา ไม่มีร้อยอย่าง

พันอย่างอะไรขึ้นมาได้ เป็นตถตา คือความเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น เป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น ไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น คือเกิดมาจากการที่มีสิ่งๆ เป็นปัจจัย สิ่งๆ จึงเกิดขึ้น ings. ings.

ทั้งนี้ “ความได้” ก็น่าสงสาร; “ความเสีย” ก็น่าสงสาร. ถ้าใครไปหลงความได้ ไปหลงความเสีย ไปหลงความดี ไปหลงความชั่ว ไปหลงบุญ ไปหลงบาป ไปหลงอะไรที่มันเป็นคู่ๆๆ สำหรับให้หลงนั้น ซึ่งรวมความแล้ว มันก็หลงดี - หลงชั่ว; นี่เป็นเรื่องสำคัญที่สุดที่มันเกิดในความรู้สึกของมนุษย์เรา; มันคือเรื่องหลงดี - ชั่ว.

แม้ว่า มันจะมีเพียงดีและชั่ว แต่วิธีที่จะหลงมันมีอีกหลายสิบอย่าง หลายร้อยอย่าง หลายพันอย่าง. หลงดีก็หลงได้ หลงชั่วก็หลงได้ หลงบุญก็หลงได้ หลงบาปก็หลงได้. ถ้าว่ามันรู้จักข้อเท็จจริง ความจริง หรือตัวจริงเสียอย่างเดียว มันจะไม่หลง ไม่หลงสักอย่างเดียว; นั่นคือมีความรู้เรื่อง อิทัปปัจจยตา. ฉะนั้น จึงพยายามสนใจในเรื่องนี้ สำหรับจะดูทุกสิ่งทุกอย่าง ที่มันแวดล้อมอยู่รอบๆ ตัวเรา ซึ่งเราเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ของเรา”.

“ตัวเรา” มันคู่กัน กับ “ของเรา”. สิ่งที่เราเรียกว่า “ของเรา” นั้น มันต้องเรียกว่าอยู่นอกตัวเสมอ; แม้ว่าอยู่ในร่างกายนี้ มันก็ต้องเรียกว่าอยู่นอกตัวเรา เพราะมันเป็นของเรา. ส่วนตัวเรา นั้น คือตัวกู, ของเราคือของกู. ของกูนั้น มันต้องอยู่นอกตัวกู; แล้วก็มีมากอย่าง สำหรับตัวกูนั้นมันจะได้หลงไหล คือโง่ แล้วก็ถูบล้างใจเหล่านั้นด้วยอวิชชา ก็เรียกว่า อวิชชาสัมผัสขึ้นมา; มันก็เกิดเรื่อง คือจะเป็นทุกข์.

เรื่องสัมผัส ๒ เคยพูดไปบ้างแล้ว ครั้งเดียวคราวเดียว บางคนอาจจะไม่เข้าใจ หรือลืมเสียแล้วก็ได้ ว่าสิ่งที่เรียกว่าอวิชชาสัมผัสนั้น มันสัมผัสด้วยอวิชชา

แต่ว่ามันมี ๒ ระยะ : ระยะแรกเรียกว่า *สัมผัสแห่งการกระทบ* เรียกเป็นบาลีว่า *ปฏิขะสัมผัส*. ปฏิขะในกรณีนี้ แปลว่าการกระทบ ไม่ใช่เป็นชื่อของกิเลส; เดี๋ยวจะไปแปลเป็นชื่อของกิเลส แล้วเลยไม่รู้เรื่องกัน. คำว่า ปฏิขะ แปลว่าการกระทบ; ปฏิขะสัมผัส คือสัมผัสแห่งการกระทบ เช่นตากระทบรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่น ลิ้นกระทบรส ผิวกระทบกับสิ่งที่มาสัมผัสผิวหนังของเรา แล้วก็จิตสัมผัสอารมณ์ที่มันเกิดขึ้นแก่อจิต.

ปฏิขะสัมผัสนี้ มันยังไม่เท่าไร ก็ยังไม่แน่นอนว่าจะสุขหรือจะทุกข์: ถ้าหากว่าในขณะนั้นมันผัสโสคติ มันจึงจะแน่ ว่าการสัมผัสนี้จะนำไปสู่ความทุกข์ คือมันจะเกิดสัมผัสขั้นที่ ๒ ขึ้นมา ที่เรียกว่า “*อริขณะสัมผัส*”; อริขณะสัมผัส คือ สัมผัสด้วยใจล้วน. เมื่อเสร็จเรื่องปฏิขะสัมผัสแล้ว มันมีอะไรเกิดขึ้น ใจมันจะสัมผัสต่อสิ่งนี้อีกครั้งหนึ่ง ครั้งหลังนี้เรียกว่า อริขณะสัมผัส : สัมผัสสักว่าชื่อเรียก เพราะมันเป็นนามธรรม.

สำหรับสัมผัสคู่แรกมันเป็นรูปธรรม. ที่ว่าเป็นรูปธรรมนั้น เช่นตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ฯลฯ รูปธรรมต่อรูปธรรมพบกัน, นี้เรียกว่า “กระทบ”. ใช้คำว่ากระทบคือ ปฏิขะ ถูกต้องที่สุดแล้ว. เช่นว่าเมื่อตาเห็นรูปแล้ว มันก็เกิดความรู้สึกไปตาม “*สัญญา*” ว่า รูปอะไร มีความหมายอย่างไร นี่มันเกิดเป็นความรู้สึกที่เป็น “*เวทนา*” ขึ้นมา คือรู้สึก รู้ความอร่อยของการสัมผัสนั้นขึ้นมา. ที่นี้ จิตก็จะสัมผัสความอร่อยนั้นอีกครั้งหนึ่ง สำหรับจะเกิดตัณหาอย่างใดอย่างหนึ่ง สัมผัสตอนหลังนี้เรียกว่า “*อริขณะสัมผัส*” และเป็นตอนที่สำคัญที่สุด ถ้าผลออกก็ผลออกตอนนี้.

ยกตัวอย่างเช่นว่า เราได้กลิ่นดอกไม้อ่อน เรียกว่าจมูกมีปฏิสัมพัทธ์กัน
เข้าแล้วกับกลิ่นดอกไม้นั้น ที่นี้ความรู้สึกต่อความหอมนี้ มันเป็นความรู้สึกอันหนึ่ง
ซึ่งจะเป็นอารมณ์ของใจที่จะสัมผัสโดยวิธีของอริยจะสัมผัส. ที่นี้จิตก็ไปสัมผัส
โดยวิธีอริยจะสัมผัส ต่อความรู้สึกที่ว่าหอมหรือถูกใจนี้ ตอนนั้นอริยสัมผัส
จะเต็มรูปขึ้นมาเป็นอริยสัมผัสต่อเวณานัน มันก็เกิดค้นหา. เช่นสมมติว่า
ดอกไม้อ่อน มันก็มีค้นหาที่จะได้ จะยืกรอง จะเด็ดจะคม จะอะไรไปตามเรื่อง
ของค้นหา.

ฉะนั้นอริยสัมผัสจึงทำให้เกิดเรื่อง เกิดสิ่งที่เป็นเรื่องเป็นราว เป็น
อันตรายขึ้นตรงนั้น. ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางจิตเอง
ก็มี ๒ ข้ออย่างนี้ : อันแรกเรียกว่า ปฏิสัมพัทธ์ สัมผัสเพียงใดกันเข้าพอให้
รู้ว่าอะไรเป็นอะไร **แล้วมีผลอะไรเกิดขึ้นมา จิตก็จะสัมผัสเข้าไปอีกครั้งหนึ่ง**
ตอนนั้นเรียกว่า อริยจะสัมผัส; ถ้ามีสติได้ตอนนั้น ก็ดีเท่านั้นแหละ จะไม่มีเรื่อง
สำหรับที่จะเป็นทุกข์ แต่ถ้าผลออกไปก็เป็นอริยสัมผัส สำหรับจะต้องเป็นทุกข์
ไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงได้.

นี่แหละการที่เราจะดูอะไรให้ดี ระวังอะไรให้ดี ควบคุมอะไรให้ดี ต้องรู้
เรื่องสัมผัสอย่างที่ว่านี้ คล้ายๆกับว่าเราอยู่ในท่ามกลางโลกแห่งการสัมผัส. คិតฺตฺฐิ
มันหลักไปพันเมื่อไร เราอยู่ในโลกนี้ มันก็คืออยู่ในโลกแห่งการสัมผัส เตียวตา
เตียวหู เตียวจมูก เตียวลิ้น เตียวกาย เตียวใจ ไม่มีอะไรใจมันก็คិតฺตฺฐิเป็นอารมณ์
ขึ้นมาได้ โดยมันสัมผัสอารมณ์นั้น; มีรสชาตอะไรเกิดขึ้นมา จิตมันก็จะยึดมัน
ถือมันในอารมณ์นั้น.

ที่นี้ มันเคยใช้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มามากแล้ว **มันเก็บรักษาไว้**
ในสัญญา ในคลังของมัน มันจะเอาออกมาดู มาชม มาอะไรอีก เมื่อไรก็ได้

ฉะนั้นเรื่องของจิตมันจึงเป็นเรื่องที่ลำบาก ตอนที่มันคิดนึกเมื่อไรก็ได้ มันคิดนึกเอาอะไรมาคิดมานึกก็ได้ หนทางที่จะเกิดอวิชชาสัมผัสมันก็เกิดได้ตลอดเวลา กระทั่งว่าผ่านไปยังสนทนากันก็ยังได้.

ข้อสำคัญก็คือว่า ทั้งหมดนี้ไม่มีอะไรมากไปกว่า อิทัปปัจจยตา; จะเป็นสัมผัสแรกก็ตาม สัมผัสหลังเกิด เวทนา ตัณหา อุปาทาน อะไรก็ตาม มันก็เป็นอิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นตัวความทุกข์ อย่างที่พูดกันมาอย่างซ้ำๆ ซากๆ แล้ว.

ขอเตือนให้สังเกต ให้รู้จักสังเกต จนเข้าใจเรื่องสัมผัส ว่าสัมผัสนั้นมีอยู่เป็น ๒ ชั้น คือชั้นแรกเป็นการกระทบระหว่างอารมณ์กับอายตนะ มีผลอะไรเกิดขึ้นมา ใจก็สัมผัสมันอีกครั้งหนึ่งด้วยอริยจะสัมผัส. พระพุทธเจ้าท่านได้ใช้คำสองคำนี้ ไม่ต้องบัญญัติขึ้นใหม่ ไม่ต้องไปยืมมาจากอภิธรรม หรือในอภิธรรมบางทีจะไม่มีด้วยซ้ำ; แต่ว่าถ้ามีก็เอาไปจากสูตรต้นตะ ซึ่งเป็นพุทธภาษิตล้วนๆ ว่าสัมผัสมันมีอยู่ ๒ ชั้น อย่างนี้.

นี้เรารู้แล้วว่า สิ่งภายนอกที่แวดล้อมรอบตัวเราอยู่นี้ มันจะทำให้เกิดอวิชชาสัมผัส : เงินของกู ทองของกู ลูกของกู เมียของกู บ้านของกู เรือนของกู อะไรของกูนั้นรอบๆ ตัวนั้นแหละ มันจะทำให้เกิดอวิชชาสัมผัสเสียเรื่อยไป. ถ้าเกิดขึ้นเมื่อไรมันก็เป็นอันว่า ต้องมีความทุกข์เมื่อนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องระงับจิตของเราให้เกี่ยวกับสิ่งภายนอกที่แวดล้อมรอบๆ ตัวเราให้. ถ้าไม่มีอะไรเข้าไปเป็นอารมณ์แล้ว จิตมันไม่ทำอะไรได้.

การที่พูดว่า ระงับจิตๆ ญี่นั้นก็ถูกเหมือนกัน; แต่ต้องระงับจิตที่มันจะไปสัมผัสอารมณ์. ฉะนั้นการพูดว่า ระงับอารมณ์นั้นมันก็ถูกเหมือนกัน. แต่ว่ามันกำลังอยู่ท่ามกลางอารมณ์ทั้งหลาย ที่รอบตัวเรา เราก็ต้องรู้จักมันว่า อารมณ์

เหล่านั้น มันจะทำอะไรแก่เราบ้าง. ถ้าเรารู้อย่างนี้ การระวางจิตมันก็ง่ายเข้า. ถ้าเราไม่รู้เรื่องอย่างนี้เสียเลย การระวางจิตมันก็เป็นไปได้ยาก.

นี่แหละเข้าใจว่า ที่เราปฏิบัติธรรมไม่สำเร็จนี้ ก็เพราะบกพร่องใน ๒ อย่างนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง : **ระวางจิตก็ไม่ใช่** **ระวางอารมณ์ที่จะเข้ามา กระทบจิตก็ไม่ใช่** อะไรก็ไม่ใช่ สติมันก็มีไม่เพียงพอ.

ในวันนี้ก็จะแยกพูดกันถึงเรื่องว่า สิ่งที่มีนเวดล้อมตัวเราเหล่านี้ ให้รู้จัก มันให้ดี ควบคุมมันให้ได้ ในฐานะที่มีมันเป็นสักว่า อิทัปปัจจยตา.

ถ้าเรามีความรู้เรื่องอะไรๆ รอบตัวเราทั้งหมดนี้ ว่าเป็นเพียง อิทัปปัจจยตา แล้ว การระวางจิตจะง่าย เพราะว่ามันได้เปรียบมาตั้งครั้งตั้งก่อนแล้ว คือจิตมันรู้ว่า ทั้งหมดนั้นมันเป็น อิทัปปัจจยตา; มันก็เลยเฉื่อยชาไปเอง ที่จะไปหลงรัก หลงเกลียด หรือว่าจะไปยึดมันถือมัน.

ดังนั้นให้ขยันดูสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่มาเกี่ยวข้องกับเรา ในฐานะเป็นเพียง อิทัปปัจจยตา ให้มาก ๆ เข้าไว้. มันก็มีทุกคน ตั้งแต่เด็กไปจนกระทั่งเข้าโลง มันก็มีเรื่องสำหรับยึดมันถือมัน ที่จะเป็นทุกข์มากที่สุด. ระหว่างเป็นเด็ก มันก็เป็น อย่างเล็กๆ เป็นเพื่อนเล่นกัน พอเป็นหนุ่มเป็นสาว มันก็เป็นคู่รักกัน พอแต่งงาน มันก็เป็นผัวเป็นเมียกัน พอมันแก่เฒ่าแก่ชรา มันก็เป็นเพื่อนกันอีกสำหรับคอย มัจจุราช. คนแก่อายุตั้ง ๙๐ ตั้ง ๑๐๐ เป็นผัวเป็นเมียกันนั้นมันก็น่าหัวเว้เต็มที มัน เป็นไม่ได้ แต่มันก็เป็นเพื่อนกัน สำหรับที่จะเป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่ง อิทัปปัจจยตา.

ฉะนั้นจึงว่า นับตั้งแต่คลอดออกมาจนถึงเข้าโลง มีเรื่องสำหรับที่จะต้อง ระมัดระวังเกี่ยวกับ อิทัปปัจจยตา เป็นระยะๆ ไป. มันเปลี่ยนมาก จนเราทำ

ไม่ก้อยจะถูก เราคิดว่ามันมีเพียงอย่างเดียว ใช้วิธีเดียวกันตลอดไป อย่างนั้นมันก็น่าหวั่น น่าสงสาร; ที่ปฏิบัติธรรมะไม่สำเร็จ มันก็เป็นเพราะเหตุนี้. นี่จึงจะต้องสนใจข้อที่ว่า อิทัปปัจจยตา นี้ ให้มันถูกต้องทุก ๆ ระยะเวลา คือทุกวัยทุกชั้นทุกระยะเวลาหนึ่งของวัยหนึ่ง ๆ เพื่อให้การเป็นอยู่ในโลกนี้มันน่าดู ซึ่งเป็นความมุ่งหมายของความเป็นพุทธบริษัท.

เราเป็นพุทธบริษัทกันทำไม? ช่วยคิดกันหน่อยว่า **เราเป็นพุทธบริษัทกันทำไม?** เหล่า ๆ ตาม ๆ กันไปอย่างมลาย หรือว่า เราเป็นพุทธบริษัทกันทำไม. พุทอย่างมิกิเลส ก็ว่าเราเป็นพุทธบริษัทให้ดีกว่าพวกที่ไม่เป็นอย่างนั้นหรือ? หรือว่าเราจะเป็นพุทธบริษัทเพื่อให้ได้เปรียบผู้อื่น พวกอื่น ในการที่เราจะดับความทุกข์นั้นก็ยังดี. เพราะว่า **มนุษย์ในโลกทุกคน มีหน้าที่ที่จะต้องดับทุกข์ให้แก่ตัวเอง** ที่นี้เราเป็นพุทธบริษัท เชื่อว่าเราจะได้เปรียบ คือเราจะได้ดับทุกข์ได้ง่าย ดับทุกข์ได้เก่งกว่าพวกอื่น อย่างนี้ก็ยิ่งดี ขอให้มันเป็นอย่างนี้เถอะ ว่าเราเป็นพุทธบริษัท เพื่อให้มันสะดวกกาย ในการที่จะทำความดับทุกข์.

ที่นี้เราก็ไม่มีอะไร มีแต่ศึกษาให้รู้เรื่องของพระพุทธเจ้า ว่า **ท่านแนะนำให้ดับทุกข์อย่างไร? วิธีไหน?** เดียวนี้ท่านก็พูดอยู่ชัดแล้วว่า ต้องรู้เรื่องอิทัปปัจจยตา คือรู้เรื่องปฏิจจสมุปบาท. เรื่องที่พระพุทธเจ้าท่านทรงเอามายืนยันว่า ตถาคต จะเกิดหรือ ตถาคต จะไม่เกิด สิ่งนี้ยังเป็นอย่างนี้เสมอไป นี่มีอยู่ ๒ เรื่องเท่านั้นแหละ ที่พบในพระบาลีทั้งหมด คือเรื่อง **อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา** เรื่องหนึ่ง; แล้วก็มีเรื่อง **อิทัปปัจจยตา** ที่พระสวดเมื่อตะกัณอีกเรื่องหนึ่ง; มี ๒ เรื่องเท่านั้น.

เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กับเรื่อง อิทัปปัจจยตา มันเป็นเรื่องเดียวกัน : **เพราะมันเป็น อิทัปปัจจยตา มันจึงเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.** ถ้าพูดแยกกันไป มันก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย,

สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น. ที่นี้มารวมเสียว่า อิทัปปัจจยตา-เพราะมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย, สิ่งนี้ ๆ จึงเกิดขึ้น; ก็เหลือเรื่องเดียว. ที่นี้อยากจะย้อนอีก ย่นย่อให้สั้นเข้ามา อีกก็เหลือ **ตตตา**. ตตตา แปลว่า *อย่างนั้นเอง เป็นอย่างนั้นเอง*. ความเป็นอย่างนั้นไม่เป็นอย่างอื่น เป็นแต่อย่างนั้น คือตตตา ดังนั้นจะต้องรู้จัก **ตตตา**. ถ้าพูดคำเดียว : ทุกคนจะต้องรู้จักตตตา พุทธบริษัทจะต้องรู้จักตตตา จึงจะได้เปรียบคนอื่นในโลก ในการที่จะแข่งกันทำความดีทุกข.

คำว่า **ตตตา** นี้มีมากที่สุด ในพระกัมภีร์ แต่ว่าด้วยเหตุใดก็บอกไม่ได้ ที่พวกเราไม่เอามาพูดกันเลย. แม้ในอภิธรรมปิฎกก็มีมากแห่ง แล้วบางทีก็ใช้คำว่า **ตตา** แทนที่จะพูดว่าตตตา พูดแต่เพียงว่าตตา; แทนที่จะพูดว่าอวิตตา พูดแต่เพียงว่าอวิตตา อย่างนี้เป็นต้น.

ในบาลีบางแห่ง ตรัสเรียกชื่อของอริยสัจสี่ที่ว่า **ตตา** (ความเป็นอย่างนั้น), ว่า **อวิตตา** (ความไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น), ว่า **อนัญญตา** (ความไม่เป็นโดยประการอื่น), แทนที่จะตรัสเรียกว่าอริยสัจสี่ ดังนั้นก็มี.

ถ้าสมมติภาคคะเนเอาว่า การที่ย้ายแก้ตาแก้ของเราสมัยโบราณ บรรพบุรุษของเราพูดคำ ๆ นี้เป็น, คือพูดว่า: “อย่า ๆ อย่าคิดให้มากไปเลยลูกเอ๋ย หลานเอ๋ย มันเป็นอย่างนั้นเอง มันเป็นไปตามเรื่องของมันอย่างนั้นเอง”; นี่มันคงจะเป็น เพราะว่า แผ่นดินที่ตรงนี้ เคยได้รับพุทธศาสนามานมนานแล้วอย่างถูกต้อง.

พูดไปแล้วมันก็จะหาว่าอวด ให้แก่บ้านเมืองของตัว เช่นบทกล่อมลูกเรื่อง มะพร้าวนาพิเก้ กลางทะเลฝั่ง อะไรวะ นี่ มันก็ล้วนแต่เป็นเรื่องเล็ก ๆ เท่ากันกับเรื่อง **ตตตา**. ทำไมพวกชาวบ้านบรรพบุรุษของเราเวลานี้ รู้เรื่องนี้

พุทอย่างนี้เป็น กล่อมลูกให้นอนด้วยข้อความอย่างนี้? เขาคงเคยเข้าใจ ได้รับประโยชน์กันมาคนหนึ่ง แล้วมันก็เสื่อมไปสลายไป เพราะคนรุ่นหลังโง่งงๆ; ควรจะได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ คือธรรมะที่บรรพบุรุษเคยได้รับประโยชน์มาแล้ว; เตาว่าเป็นสมัย ๑๒๐๐ กว่าปีมาแล้ว สมัยศรีวิชัย มีอาณาเขตตั้งแต่ชุมพรลงไปจนตลอดแหลมมลายู สุมาตรา ซาบา. มันคงจะเป็นอย่างนั้น มันจึงพูดกันเป็น, ไม่ใช่ว่าบังเอิญเป็นโดยธรรมชาติ; แต่เขารู้กันเป็น ในข้อที่ว่า “มันเป็นอย่างนั้นเอง มันเป็นอย่างนั้นเองๆ มันไปตามเรื่องตามราวของมันเอง”.

ทีนี้ถ้าใครเกิดนึกได้เอง พุทออกมาได้เอง คนนั้นก็เก่งเท่าพระพุทธเจ้า. ถ้าสมมติว่า มันมีใครคนหนึ่งรู้เรื่องนี้เอง และพูดได้อย่างนี้เอง โดยไม่ต้องอาศัยต้นตอมาจากพระพุทธเจ้า; แม้ก็คือเรื่อง อิทัปปัจจยตา อย่างเดียวกัน.

เอาละทีนี้เราก็ใช้ประโยชน์จากสิ่งที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา ในฐานะเป็น เครื่องมือที่จะเป็นคู่มือ ไม่ใช่เครื่องมือเก็บไว้อย่าง. เครื่องมือที่เป็นคู่มือ คืออยู่ในมือ แล้วก็ใช้มันเรื่อยเหมือนกับไม้เท้า. ถืออยู่เรื่อย ใช้ให้เป็นประโยชน์อยู่เรื่อย; ให้มาใช้ อิทัปปัจจยตา ในฐานะเป็นของคู่มือสำหรับป้องกันความทุกข์ และกำจัดความทุกข์ออกไป. เพราะว่าธรรมะทั้งหลายมันสรุปลงในธรรมะข้อนี้; พระพุทธศาสนาทั้งหมดทั้งสิ้นมันสรุปลงในคำนี้ จนกระทั่งว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ผู้ใดเห็นปฏิจสุมุบาท ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นปฏิจสุมุบาท” คือ อิทัปปัจจยตา นี้.

ฉะนั้นการที่เราเห็นพระพุทธเจ้าอยู่ตลอดเวลา มันก็เท่ากับว่า พระพุทธเจ้าอยู่กับเราตลอดเวลา แล้วจะเอาอย่างไรกันอีก. เพราะฉะนั้นอย่าเผลอสติในข้อนี้ก็แล้วกัน ให้มันพร้อมที่จะ อะไรเข้ามา—ก็อิทัปปัจจยตา ออกไป. พุทอย่างนี้

มันง่าย แต่ทำมันยาก. อะไรที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน จากสิ่งแวดล้อมเรา^{นี้} ทรัพย์สินสมบัติพัสถาน เงินทอง ข้าวของ บุตรภรรยา สามีอะไร มันเป็นอารมณ์อะไร ขึ้นมากระทบ ก็ให้มันถูกกระเด็นกลับออกไปด้วย อิทัปปัจจยา. นั่นแหละคือ ทัฬหะของพุทธศาสนา ทัฬหะที่เป็นปริยัติ เป็นปฏิบัติ เป็นปฏิเวธ แล้วแต่ละเรียก; ถ้ารู้จักอย่าง^{นี้} ถ้าปฏิบัติ ก็ปฏิบัติอย่าง^{นี้} ถ้าได้ผลของการปฏิบัติ ก็ได้ผลอย่าง^{นี้}. นี่โดยหลักปริยัติก็ตาม ปฏิบัติก็ตาม ปฏิเวธก็ตาม มันมีแต่อย่าง^{นี้}. หัวใจของ พุทธศาสนามีแต่อย่าง^{นี้} เรามีไว้เป็นเครื่องมือ สำหรับที่จะเผชิญหน้ากับทุกสิ่ง ที่สิ่งแวดล้อมตัวเราอยู่ตลอดเวลา ในชีวิตประจำวันทุกวันๆ.

สิ่งที่มันสิ่งแวดล้อมตัวเราอยู่ตลอดเวลา^{นี้} มันก็เป็น อิทัปปัจจยา มัน เป็นอย่าง^{นี้} มันไม่เป็นอย่างอื่น; แต่เรามันโง่ ไปรับเอามา เป็นอย่าง^{นี้}มันบ้าง เป็นอย่าง^{นี้}มันบ้าง เป็นอย่างโน้นบ้าง. ข้อนี้เราต้องไม่ลืมคำบรรยายครั้งก่อนๆ ที่ชี้ให้เห็นว่า ทุกอย่างเป็น อิทัปปัจจยา อยู่แล้ว มันเป็นอย่าง^{นี้}มัน มันเป็นเพียงอย่างเดียว เท่านั้น; แต่พอมากระทบกับเรา^{นี้} มันเปลี่ยนได้ตามความโง่ ความฉลาด ความรู้ ความไม่รู้ รู้มาก รู้น้อย ของเรา. เช่นเงินไหลเข้ามา^{นี้} เราจะต้อนรับมันในลักษณะ อย่างไร มันแล้วแต่ความโง่ ความฉลาด ความอะไรของเรา : ผิดวิธีมันก็เป็นทุกข์ ถูกวิธีมันก็ไม่เป็นทุกข์. ตัวเงินนั้นแหละ โดยเนื้อแท้มันเป็นอิทัปปัจจยา คือเป็น เงินเฉยๆ อย่าง^{นี้}แหละ; แต่พอมันเกี่ยวข้องกับเรา มันเปลี่ยนไปได้ ไปเป็น อะไรต่างๆแล้วแต่ความโง่ ความฉลาดของเรา.

เดี๋ยว^{นี้} เราจะพูดกันทีเดียวหมด เพราะว่าไม่มีเวลาจะพูด : เรียกว่า ทุกสิ่งทุกอย่าง ที่สิ่งแวดล้อมตัวเราอยู่ มันเข้ามาหาเรา เข้ามากระทบเรา เพื่ออะไร ? เพื่อให้เราเป็นอย่าง^{นี้}อะไร ? ถ้ามันทำให้เกิด โลภะ โทสะ โมหะ ก็กลายเป็นว่า มันคือเครื่องมือหรืออะไรสำหรับมาทำให้เกิดทุกข์แก่เรา. ได้เงิน ได้ทอง ได้อะไร

ก็ตาม พอได้เข้ามา ที่เรียกว่าได้ ๆ กันนี้ มันก็ทำไปด้วยอวิชชาสัมผัส; ในบางกรณีก็เกิดความโลภเผาตัวเอง ในบางกรณีก็เกิดความโกรธเผาตัวเอง ในบางกรณีก็เกิดโมหะ ความโง่ผูกพันหุ้มห่อตัวเอง; นี่มันกลายเป็นว่าสิ่งเหล่านั้นมันเป็นเรื่องให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ แก่เรา. นี่เราไปโทษมัน เราก็โง่ที่สุด เพราะดูไม่ตี มีแต่ความฉิบหายหมด; ที่แท้มันไม่เป็นอะไร มันเป็น อิทัปปัจจยตา คือมันเป็นอย่างนั้นตามกฎเกณฑ์ของมันเอง มีแต่ความเป็นอย่างนั้น. ที่นี้จิตนี้โง่รับเอามา สำหรับจะโลภบ้าง, จะโกรธบ้าง, จะหลงบ้าง; แล้วไปโทษมัน ไม่โทษตัวเอง นี่คือคนโง่.

แต่ถ้าคนที่ฉลาดที่รู้แล้ว เขาจะไม่โทษสิ่งอื่น เพราะมันเป็นอย่างนั้นเอง แต่จะโทษจิตใจของเราเองที่มันไม่มีความรู้อะไร หรือว่ารู้แล้วก็ยังบังคับไม่ได้; ไปโทษมันว่า มันเป็นเหยื่อสำหรับหลอกลวงเรา. ทำไมไม่คิดว่า เรามันเป็นปลาโง่ เป็นปลาบรุมโง่ ไปกินเหยื่อนั้น; ทำไมจะต้องไปโทษว่า เหยื่อนั้นมันมาหลอกลวงเรา ไม่โทษตัวเองว่า เรามันเป็นปลาที่บรุมโง่. ดังนั้นสิ่งทั้งหลายมันไม่ได้มีไว้สำหรับตกเบ็ดเรา ส่วนเรามันเป็นปลาโง่ ที่ไปทำสิ่งเหล่านั้นให้กลายเป็นเหยื่อขึ้นมา. พอเรารู้ว่ามันเป็น อิทัปปัจจยตา มันจะเป็นเหยื่ออย่างไรได้. พอเรารู้ว่ามันเป็น อิทัปปัจจยตา มันก็เป็นเหยื่อแก่เราไม่ได้ มันก็คงเป็น อิทัปปัจจยตา.

เอาละ ที่นี้ไม่มากถึงอย่างนั้น ไม่โง่มากถึงอย่างนั้น เราก็คิดในแง่ที่ว่า โอ! มัน **เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์** อะไร ๆ มันก็เป็นประโยชน์หมด. ดูซิ เห็นไม้พินอะไรก็ได้เท่าที่เห็นอยู่นี้ ดิน หวาย กรวด หินนี้ เอาไปสร้างตึก สร้างคอนกรีตก็ได้ มันก็ยังเป็นประโยชน์; นี่มันไปหลงไหลในประโยชน์ ไม่มองเห็นอิทัปปัจจยตา. นี่ก็ยังมี ยิ่งดีกว่าที่ว่า มันจะเป็นเหตุให้เกิด ความโลภ ความโกรธ ความหลง; คือเห็นสิ่งเหล่านั้นในฐานะที่เอาไปใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ด้วย สติ ปัญญา : เอาไม้ไปทำพิน เอาทรายเอาหินไปก่อสร้าง ฯลฯ.

ที่นี่ ถ้าดีกว่านั้นอีก มันก็ควรที่จะว่า มัน เป็นเรื่องเห็นแล้วสบายตา
สบายใจก็ได้ เช่นว่าไม้นั้นมัน สบายตา สบายใจ เยือกเย็น ได้มานั่งอยู่ที่นี้ มันบ๊องกัน
ไม่ให้เกิดความคิดนึกที่เป็นตัวกูของกู ให้หยุดให้เย็นเหมือนต้นไม้ เหมือนก้อนหิน ;
เหล่านี้มันก็เป็นเครื่องสบายตา สบายใจ เย็นออกเย็นใจได้. แต่แล้วมันก็เป็น
อิทัปปัจจยตา มันไม่ได้เป็นอะไรมากไปกว่าอิทัปปัจจยตา แต่ว่าเรารู้จักใช้ เอา
ประโยชน์ความเยือกเย็นใจได้จากสิ่งเหล่านี้ ที่แวดล้อมเราอยู่ในเวลานี้. ที่บ้าน
ก็เหมือนกัน บ้านเรือน ข้าวของ เงินทอง เครื่องใช้ไม้สอย มันจะเป็นอะไรแก่เรา
ได้ทุกอย่าง ให้เกิด โลภะ โทสะ โมหะ ก็ได้ มากกว่านั้นก็ได้อีก หรือเอาไว้ดูเล่นๆ
สบายตาก็ได้ หรือว่าใช้ให้เป็นประโยชน์ตามปกติก็ได้.

ที่นี่ ที่ดีกว่านั้น มันก็ควรที่จะ เป็นการศึกษา : อะไรๆ เข้ามาหา เราจัดให้
เป็นการศึกษาไปเสียให้หมด. แล้วก็อย่าลืมข้อที่พูดเมื่อตะกี้ว่า “ดูให้ดี มีแต่ได้
ไม่มีเสีย” ดูให้ดีมีแต่ได้ไม่มีเสีย : อะไรเข้ามาหาเรา ก็ดูให้ดีไปเสียให้หมด
มันก็มีแต่ได้ไม่มีเสีย. ถ้ายุงมันมาตอมข้างหู ถ้าดูดีก็จะเห็นว่ามันมาร้องเพลงให้ฟัง
มันก็ไม่ต้องโกรธ ; ก็ว่าพยายามดูให้ดี ให้มีแต่ได้ ไม่มีเสียไว้เรื่อยไป. ถ้ามัน
ทำให้ต้องจ่ายเงินไปมาก มันก็ต้องเอาประโยชน์มาให้ได้มาก ก็ว่าให้ได้ความรู้
หรือมันสอนอะไรๆ ที่มันลึกซึ้ง ที่ตามธรรมดา มันสอนกันไม่ได้.

ความเจ็บ ความไข้ ความตาย นี่มันก็มาสอน ต้องถือเอาประโยชน์
จากมันให้ได้. ดังนั้นเป็นอันว่า เราไม่มีความทุกข์ เพราะอะไรๆ มันเป็นการได้
ไปหมด ไม่มีเสียเลย. ลองคิดดูซิ ! มันไม่มีอะไรมาทำให้เป็นการเสีย มันมีแต่ได้
ได้สิ่งที่จะจะได้ คือความรู้ อิทัปปัจจยตา ต่อสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่มาแวดล้อมเรา ;
อย่างนั้นมันเป็นการศึกษาไปหมด ตั้งแต่อย่างต่ำที่สุดไปจนถึงอย่างสูงที่สุด.

พวกนักวิทยาศาสตร์ เขาพบวิชาความรู้ขึ้นมาในโลกมากมาย จนไปโลกพระจันทร์ได้ ก็เพราะว่า เขาต้อนรับสิ่งทั้งหลาย ในลักษณะที่เป็นการศึกษา ไม่ต้อนรับในลักษณะที่จะให้มันเกิดกิเลส หรือยุ่งกันอยู่แต่กับความทุกข์ ดังนั้นเขาจึงเจริญก้าวหน้าในเรื่องของการศึกษา. ที่นี้เรื่องธรรมะนั้นก็เหมือนกัน ควรรู้จักศึกษาให้ลึกไปกว่านั้น คือเห็น อิทัปปัจจยตา ไว้อย่างไร มันก็เป็นการศึกษานิตที่เรียกว่าสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ ตรงกันข้ามไปหมด กับที่ปุถุชนคนธรรมดาสามัญเขาใช้กันอยู่.

ปุถุชนเรียกว่าไม่ได้ยินได้ฟังธรรมะของพระอรหันต์ นั่นก็คือไม่มีการศึกษา ฉะนั้น จึงต้อนรับสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ในลักษณะที่เป็นทุกข์ กลายเป็นแต่ไปหาความทุกข์. ที่นี้พระอรหันต์สาวก คือผู้ที่ได้รับ ได้ฟัง ได้ถูกแนะนำดีในธรรมวินัยของพระอรหันต์ มันก็ตรงกันข้าม นี่คือการศึกษาคือ. ข้อนี้เหมือนกับที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า *เราเป็นผู้หยายของที่คว่ำ เบ็ดของที่ปิด ส่องไฟไว้ในที่มืด เพื่อให้คนเขาเห็นสิ่งต่าง ๆ.* เมื่อใครเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เขาก็สรรเสริญพระพุทธเจ้าอย่างนั้นกันทั้งนั้น. และพระพุทธเจ้าเองท่านก็ตรัสในทำนองว่าพระองค์เป็นเพียง “ผู้” อะไรอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้ทำอะไรมากไปกว่านั้น : เพียงแต่เป็นผู้เปิดของที่มันปิดอยู่ หยายของที่มันคว่ำอยู่ แล้วก็ส่องตะเกียงไว้ในที่มืด คนมืดเขาก็เห็นเอาเองก็แล้วกัน ดูเอาเอง รู้เห็นเอาเอง.

พระพุทธองค์ท่านไม่ได้ทรงอวดอ้างว่าเป็นผู้สร้างอะไร ไม่ใช่พระเจ้า ไม่ใช่ผู้สร้าง ไม่ใช่ผู้บังคับธรรมชาติอะไรได้; ทรงสารภาพว่า ตถาคตจะเกิดหรือตถาคตจะไม่เกิด ก็ไม่มีความหมายแก่ อิทัปปัจจยตา มันเป็นอย่างนั้นของมันเอง; แต่มีความหมายตรงที่ว่า ได้เห็นสิ่งนี้ ได้เข้าถึงสิ่งนี้. ครั้นเข้าถึงสิ่งนี้แล้ว เห็นสิ่งนี้แล้ว ย่อมแสดง ย่อมบอก ย่อมบัญญัติ ย่อมตั้งขึ้นไว้ ย่อมเปิดเผย ย่อมจำแนก แจกแจง ย่อมทำเหมือนกับการหยายของที่คว่ำ; นี่ท่านทรงยืนยันในข้อนี้.

ทีนี้ พอเราศึกษาสิ่งที่แวดล้อมตัวเราในลักษณะอย่างนี้ เราก็เป็นผู้ที่ทำให้ พระพุทธประสงค์สำเร็จได้ คือเราได้รับการทรงนำของที่คว่ำ. พุทฺธอีกทีหนึ่งก็ว่า เราให้ ทรงนำของที่คว่ำตามแบบของพระพุทธเจ้า ตามที่พระพุทธเจ้าท่านได้ทรงแนะนำไว้.

อย่าลืม ต้องนึกถึงข้อที่ว่า ทุกคนต้องเดินเอง ปฏิบัติเอง ชดาคต เป็นแต่ผู้ชี้ทาง. ท่านทรงนำของที่คว่ำ ก็หมายความว่าชีวิตที่เราจะมาทรงนำได้เอง เพราะว่า การรู้สึกหรือการเห็น หรือการบรรลุธรรมนี้ มันทำแทนกันไม่ได้; มันทำให้ดู อย่างของธรรมดานี้ก็ไม่ได้ เพราะมันเห็นอยู่ข้างใน ฉะนั้นคนนั้นต้องรู้จักทำเอาเอง ทำลายกิเลสเอง รู้แจ้งเอง ตรัสรู้เอง แล้วก็เห็นเอง. ถ้าเรารู้จักทุกสิ่งที่แวดล้อม อยู่รอบๆ ตัวเรา ในลักษณะที่เป็น อิทัปปัจจยตา เราก็คือเป็นผู้ที่สามารถทรงนำของ ที่คว่ำอยู่ อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านสอน ท่านต้องการ.

ทีนี้ มันก็ไม่มีปัญหาอะไร เมื่อเห็นทุกอย่างเป็น อิทัปปัจจยตา อย่าง ถูกต้อง มันก็จะไปเอง ทีนี้มันจะเป็นไปเอง. ถ้าเห็น อิทัปปัจจยตา อย่างถูก ต้องแล้ว มันจะเป็นไปของมันเอง คือว่าจะเกิดนิพพิทา.

นิพพิทาที่ว่ามันหมายถึงความเบื่อหน่าย. สำหรับความเบื่อหน่ายของคน ธรรมดานั้นไม่ใช่นิพพิทา : ความเอือมระอาเพราะว่าซ้ำซาก หรือว่าซ้ำซากมากเข้า มันก็เกิดความเบื่อรำคาญ ความเอือมระอาของคนธรรมดาอย่างนี้ยังไม่ใช่นิพพิทา เพราะมันยังไม่เฉย. แต่ความเบื่อหน่ายที่เป็นนิพพิทาอย่างแท้จริงนั้นมันเฉยได้. ถ้าเบื่อหน่ายเพราะรำคาญอย่างนี้ไม่ใช่ นิพพิทา; เบื่อหน่ายแล้วยังเกลียด ยังรำคาญ ยังอะไรอยู่ อย่างนี้มันไม่ใช่ นิพพิทาที่ถูกต้อง. **นิพพิทาที่ถูกต้องมันเฉยได้ด้วย เหตุว่า มันเริ่มไม่มีความทุกข์;** คือเมื่อมีความเบื่อหน่าย ก็มีความคลายกำหนด ไม่ยึดมั่นถือมั่น แล้วก็มีวิมุตติ ความหลุดพ้น.

ข้อนี้อย่าไปหาที่อื่น อย่าไปหานิพพิทา, วิวาละ, วมุตติที่อื่น; จงหาจากการมองเห็น อิทัปปัจจยตา ที่มีอยู่ในสิ่งทั้งปวง หรือว่าเป็นตัวสิ่งทั้งปวง.

สำหรับข้อนี้มี ๒ ความหมาย พุทมาหลายหนแล้ว เคยจะลืมกันเสียว่า ทุกอย่างนี้เป็นตัว **อิทัปปัจจยตา** ด้วย แล้วเป็นไปตามกฎของ **อิทัปปัจจยตา** ด้วย. เช่นต้นไม้ต้นนี้ มันมีความเปลี่ยนแปลง; ก็มันเป็นไปตามกฎที่ว่า เพราะปัจจัยนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, แล้วเพราะปัจจัยนี้เกิดขึ้น ฯลฯ นี่เรียกว่าต้นไม้เป็นตัวอิทัปปัจจยตา. แล้วความที่มันเป็นอย่างนั้น มันย่อมเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา : กฎเกณฑ์สากลกฎเกณฑ์ทั้งหมดทั่วไปนั้น มันเป็นกฎอยู่อย่างนั้น; ฉะนั้นความที่มันเป็นไปตามกฎของ อิทัปปัจจยตา ก็ดี หรือความเป็นอย่างนั้นก็ดี มันเป็น อิทัปปัจจยตา เสมอกัน.

เมื่อเราดูสิ่งทั้งปวงที่แวดล้อมตัวเราอยู่ ในลักษณะอย่างนั้น ก็กลายเป็นว่า **การดูนั้น เป็นประโยชน์แก่การเกิดขึ้นแห่งนิพพิทา, วิวาละ, และวมุตติ.** คิคกุชชี, มันไม่ใช่เล็กน้อยเสียแล้ว. การรู้จักมองสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่แวดล้อมตัวเราอยู่อย่างถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์แห่ง อิทัปปัจจยตา นั้น การมองดูนั้นจะทำให้มีผลดี นำมาซึ่งการเกิดขึ้น แห่งนิพพิทา, วิวาละ, วมุตติ. แต่แล้วเมื่อการอย่างนั้น มันก็ไม่พ้นไปจาก ความเป็น อิทัปปัจจยตา.

สำหรับข้อที่ว่าทำไม นิพพิทา, วิวาละ, วมุตติ จึงเกิดขึ้นแก่จิตนี้? มันก็เกิดขึ้น เพราะกฎของ อิทัปปัจจยตา เพราะมีการเห็นอย่างนี้ มันจึงเกิดขึ้น.

การเห็นอย่างนี้ได้ เพราะว่ามีพิจารณา หรือการดูอย่างถูกต้อง;

การพิจารณา การดูอย่างถูกต้อง มันมีได้ เพราะได้รับการศึกษาอบรมดี ปฏิบัติดี;

การได้รับการศึกษา สอนอบรมติมิได้ เพราะว่าได้นั่งใกล้พระอรียเจ้า
จึงมีโอกาสดำเนินการศึกษา อบรมติ;

การที่ได้นั่งใกล้พระอรียเจ้า ก็เพราะได้เกิดมาในยุคสมัยที่มันเหมาะ,
ในแผ่นดินที่มีพระอรียเจ้า. ถ้าไปเกิดในสวรรค์เสีย บางทีก็จะมีโอกาส
ที่จะได้ฟังสิ่งเหล่านี้ได้ง่ายๆ. เพราะว่าในพวกเทวดา หรือในหมู่คนที่เขาเป็นอยู่
อย่างพวกเทวดานั้น เขาไม่สนใจกับเรื่องเหล่านี้; แม้ในโลกนี้ ถ้าใครไปสมัคร
เป็นอยู่อย่างเทวดา แล้วเขาก็จะไม่สนใจเรื่องนี้. ดังนั้นมันก็ต้องเหมาะสำหรับ
ผู้ที่จะไม่หลง เป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาท มันจึงจะมีจิตใจเหมาะสม แล้วก็ไม่มีเสียที่
ที่เกิดมาในความเป็นมนุษย์ และได้พบพระพุทธศาสนา.

ขอให้ถือเอาข้อนี้เป็นโชคติก็แล้วกัน ว่าได้เกิดมาเป็นมนุษย์; นี่ก็
อย่างหนึ่งแล้ว แล้วเผอิญว่าเกิดในยุคที่มีพระพุทธศาสนาด้วย นี่ก็เป็นโชคติอีก
อย่างหนึ่ง; แล้วก็ได้ฟังเรื่องนี้ด้วย นี่ก็เป็นโชคติอีกอย่างหนึ่ง; แล้วก็ได้เข้าใจ
ธรรมข้อนี้ด้วย นี่ก็เป็นโชคติอีกอย่างหนึ่ง; แล้วก็ได้ปฏิบัติถูกต้องด้วย; แล้ว
มันก็เกิด นิพพิทา, วิราคะ, วิมุตติ ขึ้นมา.

ข้อนี้มันจะสำเร็จอยู่ที่ว่าเรา รู้ มีความรู้ใน อิทัปปัจจยตา รู้จักใช้มันให้
เป็นประโยชน์. สิ่งทั้งหลายแวดล้อมตัวเราอยู่นี้ มันก็จะกลายเป็นไปเพื่อประโยชน์
เพื่อความดับทุกข์โดยถ่ายเดียว เพื่อเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพื่อเห็น
อิทัปปัจจยตา, ตตตา แล้วแต่ละจะเรียก.

ข้อที่ช่วยให้สิ่งทั้งหลายทั้งปวง โดยความเป็น อิทัปปัจจยตา เป็นคำพูด
สั้นๆ พูดง่ายๆ แต่เรื่องปฏิบัติมันจะยากหรือไม่ยาก ก็แล้วแต่บุคคลนั้นๆ.
ถ้า อิทัปปัจจยตา หลายคำจำยากก็จำคำว่า ตตตา; ภาษาจีน ยิ่งจำง่าย ภาษาจีนว่า

“**ฐิต**” ยู่สิ แปลว่า ตถตา-ความเป็นอย่างนั้น; ไม่เป็นอย่างอื่น. มีแต่ความเป็นอย่างนั้น นี่ไม่ใช่เราว่าเราเอง มันต้องถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมันด้วย.

คนที่ มี “**ฐิต**” จะกลายเป็น “**ยูไล**” คือพระตถาคต. คำจีนเขาจำง่าย ๆ ลุ่น ๆ สั้น ๆ อย่างนี้. เป็นได้ก็เพราะเห็นว่าโลกทั้งโลกเป็นมายา : โดยปรากฏการณ์ที่มันแสดงแก่เราเป็นมายา; โดยรสชาติที่มันจะมาให้แก่จิตใจนี้ก็หลอกลวง คือเป็นอัสสาทะ เป็นรสอร่อย ทำให้เกิดความลุ่มหลง, นี่ที่มันแสดงแก่เรา มันก็หลอกลวง; ที่มันมาชิม มาอร่อยที่ลิ้น ที่อะไร มันก็ยังเป็นเรื่องหลอกลวง. ดังนั้นเราจะต้องมีของคู่มือ อาวุธคู่มือเข้าไปเกี่ยวข้องกับมัน ในลักษณะที่ต้อง อย่างที่พูดมาแล้วครั้งหนึ่งครั้งว่า : “**เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น โดยไม่ยึดมั่นถือมั่น**” เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นโดยไม่ยึดมั่นถือมั่น นั่นแหละคือบทสรุปของการปฏิบัติเกี่ยวกับหลักของ อิทธิปาจิยดา.

เดี๋ยวนี้ เรามันพร้อมที่จะยึดมั่นถือมั่น แล้วเราไม่ยอม ไม่ยอมคลายความยึดมั่นถือมั่น; เรามีข้อแก้ตัวเสมอที่จะยึดมั่นถือมั่น แล้วจะมีจะหาสิ่งต่าง ๆ ยึดมั่นถือมั่นได้เสมอ กระทั่งยึดมั่นถือมั่นพระนิพพาน. นี่คือการมกมายอันสุดท้าย มันยึดมั่นถือมั่นกระทั่งพระนิพพาน เหมือนที่เป็น ๆ กันโดยมากนั่นแหละ. ถ้ายึดมั่นพระนิพพาน จนตายแล้วตายอีก มันก็ไม่มีโอกาสพบพระนิพพาน.

พวกนักวิปัสสนาเป็นบ้านกันเป็นฝูง ๆ นี้ มันก็เพราะยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ไม่ควรหรือไม่ควรจะยึดมั่นถือมั่น เพราะว่าเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นไม่ถูกต้อง. พวกชาวบ้านร้านตลาดก็เหมือนกัน ที่ไปอยู่โรงพยาบาลโรคประสาทโรคจิตมากขึ้นทุกที ที่ยังไม่ได้ไปอยู่ยังอีกเยอะ นี่ก็เพราะว่ามันเป็นโรคความยึดมั่นถือมั่น. นี่จึงว่าอย่าทำเล่นกับ อิทธิปาจิยดา.

ดังนั้นขอให้ช่วยกันปรับปรุงตัวเสียใหม่ ให้มันพอใจให้ยินดีในบรมธรรมอันสูงสุด คือความรู้ข้อนี้; ให้พอใจในธรรม ต้องมีจิตใจสูง อย่ามีจิตใจต่ำ. จิตใจต่ำเป็นได้แต่เพียงคน จิตใจสูงก็เป็นมนุษย์. ที่นี้ *ธรรมะกับคน* นั้นเป็นอย่างหนึ่ง *ธรรมะกับมนุษย์* มันอีกอย่างหนึ่ง. ถ้า *ธรรมะกับคน* แล้ว คนมันเกลียดธรรมะ; ทำให้ตี ธรรมะกับคนปุถุชนธรรมดาสามัญนี้ มันเกลียดธรรมะ มันต้องการอะไรที่เป็นของกู ตัวกู - ของกู เงินของกู ทองของกู นี่คนธรรมดาเขาต้องการอย่างนี้ เขาเลยเกลียดธรรมะ. ถ้าเป็นมนุษย์ จิตใจมันสูง มันจะค่อยๆ ละวางจากเหยื่อเหล่านั้น มันจะไปหาธรรมะ จะชอบธรรมะมากขึ้น.

ฉะนั้นเราพูดให้จำกัความได้ว่า คนกับมนุษย์ต่างกัน คนนี่คือใจยังไม่สูง; ฉะนั้นเขาจึงเกลียดธรรมะ. ถ้าเป็นมนุษย์ใจสูงพอ เขาก็จะค่อยๆ รักธรรมะ พอใจธรรมะ ชอบธรรมะ กระทั่งเป็นธรรมะไปเลย จนไปถึงที่สุดเป็นพระอรหันต์เป็นธรรมะไปหมดทั้งเนื้อทั้งตัว.

ถ้ายังเป็นคนปุถุชนเป็นพาล ปุถุชนอย่างมากนัก จะเกลียดธรรมะ เหมือนกับที่คนทุกคนกำลังเกลียดธรรมะอยู่ในเวลานี้ มีเรื่องอาละวาด มีปัญหาวัยรุ่น อันธพาล วัยรุ่นอาละวาด. ไปดูซิ ทั้งหมดนั้นไม่มีอะไรนอกจากเกลียดธรรมะ เพราะไม่รู้จักรัศธรรมะ ไม่มีใครทำให้เขารู้จักรัศธรรมะ ก็กำลังเป็นปัญหาเป็นอันตรายแล้วจะมากขึ้นทุกที แล้วก็จะเลวมากยิ่งขึ้นทุกทีในโลกนี้. โลกเกลียดธรรมะนี่แหละ แล้วโลกนี้ก็จะเป็นอย่างไรรู้ก็ค่อยๆ ทั่วแล้วกัน. นี่ถ้ามันเป็นคนอย่างนี้ มันจะเกลียดธรรมะ. เปรียบเหมือนกับว่าไก่ ไก่กับพลอย นิทานสอนเด็ก ไก่สมัครเอาข้าวสารเม็ดหนึ่ง เพชรพลอยสักกอบสักกำก็ไม่ต้องการ. มันเป็นไก่ มันจะไม่เพียงเฉย แต่จะถึงกับเกลียด.

มีคนเขาเล่าให้ฟังว่า ลิงน้ำมันเกลียดกะปิ จริงหรือไม่จริง แท้จริงอย่างไร ก็ไม่ทราบ ลิงน้ำมันเกลียดกะปิ. ถ้าจะให้ลิงตายก็เอากะปิทาที่มือมัน มันเกลียดกะปิ มันทนไม่ได้ มันจะวิ่ง มันจะไปเซ็ด เซ็ดๆ จนเนื้อขาด เซ็ดจนเนื้อขาด เลือดไหล ถ้ามันยังไต่กลืนกะปิ มันก็จะเซ็ดอยู่นั่นแหละ จนมือเหลือแต่กระดูก มันเกลียดกะปิ เพราะมันเป็นลิง. นี่พูดเปรียบเทียบน้ำหนักของความรักที่มันเกลียด ถ้ามันเกลียดจริงมันก็จะเกลียดกันอย่างนั้น. เดียวนี้เราเป็นคนแล้วก็เกลียดธรรมชาติ; อยากได้แต่เงิน อยากได้แต่ความเอร็ดอร่อยทางเนื้อทางหนัง. เมื่อความรู้สึกลึกซึ้งนี้ ครอบงำมากเกินไป ก็ไม่เห็นแก่ธรรมชาติ ไม่รู้จักธรรมชาติ จนธรรมชาติไม่มีในโลก พระเจ้าตายแล้ว; เขาจะพูดกันแต่อย่างนี้ มากขึ้นในโลกนี้ทั้งโลก.

แต่ถ้าว่าเขาเป็นมนุษยใจสูงส่งใส จิตใจได้รับการทรมานจากที่คำว่า เห็นอะไรพอสมควรแล้ว เขาก็จะชอบธรรมชาติ พอใจธรรมชาติ เป็นธรรมกามะ ธรรมนั้นดี ธรรมวิเศษไปเลย. ธรรมกามะแปลว่ารักธรรมชาติ ธรรมนั้นดีแปลว่า เพลิดเพลินในธรรมชาติ ธรรมวิเศษแปลว่ากำหนดหลงใหลในธรรมชาติ แต่ที่เพราะว่าเขาเป็นมนุษย. เหมือนกับไก่กับเม็ดข้าวสาร มันชอบเพียงขนาดนั้น มันไม่ชอบ เพชรพลอย แต่มันก็ชอบเม็ดข้าวสาร; เมื่อลิงมันไม่ชอบกะปิ มันก็ชอบผลไม้ ชอบใบไม้ ชอบอะไรไปตามเรื่อง. ถ้ามันถูกผูกมัดตัวกันเข้าอย่างนี้ เรื่องมัน ก็ไปดี ไม่มีความทุกข์.

ฉะนั้นขอให้เราทุกคนพุทธบริษัท ช่วยกันทำหัวใจของพระพุทธศาสนา ให้ออกมาปรากฏ เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง แล้วก็เป็นการช่วยเพื่อนมนุษย์ทั้งโลก ให้ได้เครื่องมือเครื่องจักรครอง อย่าให้โลกนี้ล่มจมไปด้วยอำนาจของกิเลส ความโลภ ความโกรธ ความหลงเลย; ตัวเราก็ได้รับประโยชน์ เพื่อนมนุษย์ทั้งโลกก็พลอย ได้รับประโยชน์ เพราะความรู้อันถูกต้องของพระพุทธเจ้า ที่ได้ออกมาสู่ความรู้

ความเข้าใจ บรรดาการศึกษาการปฏิบัติของมนุษย์แล้ว ไม่มีอะไรที่จะสำคัญเท่ากับ เรื่อง อทิปปัจจยา ซึ่งเป็นความจริงสูงสุดในทุกแง่ทุกมุม; แล้วจะเป็นที่พอใจให้แก่ทุกคน จะเป็นศาสนาที่ยอมรับได้แม้แต่พวกคอมมิวนิสต์ หรือยิ่งกว่าคอมมิวนิสต์ หรืออะไรก็ตามใจ ถ้าเอาศาสนาที่ถูกต้องของพระพุทธเจ้าออกมาพิสูจน์เผยแพร่ออกไปแล้ว ทุกคนที่มีสติปัญญาจะต้องชอบ.

ฉะนั้น เราหวังอยู่ว่า ถ้าพวกเราพุทธบริษัททุกคน ช่วยกันไป ๆ อย่าง ท้อถอย ช่วยทำให้ธรรมะอันแท้จริงนี้ ออกมาสู่ความรู้สึกของคนในโลกสมัยนี้ให้มากยิ่งขึ้นไป. นี่เราก็ได้พยายามกันมาเรื่อย ๆ ทุก ๆ วันเสาร์ ตามกำลังสติปัญญาความสามารถที่เราจะทำได้ที่นี่ ด้วยความไม่ท้อถอย ด้วยความร่วมมือของท่านทั้งหลายที่จะนำไปเผยแผ่ให้รู้กันมาก ๆ ออกไป. พังกันอยู่ที่นี้เพียงไม่กี่คน แต่ถ้าเอาไปพูดต่อ ๆ กันไปมันก็จะรู้กันมากคน หรือว่าเอาไปพิมพ์เผยแผ่ให้มันมากเข้า มันก็จะสำเร็จประโยชน์บ้าง. ด้วยความหวังอย่างนี้ จึงมีความตั้งใจที่จะพูดเรื่อง อทิปปัจจยา ตลอดเวลา ๓ เดือน.

วันนี้ก็พอกันที่ ขอยุติการบรรยายไว้แต่เพียงเท่านี้. ให้โอกาสพระสงฆ์สาวก คำตักเตือนของพระพุทธองค์เป็นที่กระตุ้นเตือนจิตใจอีกวาระหนึ่ง.